

التفريق... وفيما وراء العشرة يعبر بجزء من احدى عشر... و بطريق التقسيم...».

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق و رقعه □ کاتب: حسن بن احمد، عینه‌وی □ تاریخ کتابت: سال ۱۲۴۷ هـ. ۳۲/ - ۱۸۳۱ م □ عنوانها و نشانیها: قرمز □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۴ (۱b - ۱a) □ تعداد سطر: میانگین «۲۵» □ اندازه متن: ۱۷×۷ پ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۵×۱۷ پ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی. ویژگیهای نسخه: برگها مجدول به رنگ قرمز و افزودگی‌هایی به صورت جداول و ارقام در موضوع رساله دارد. برخی عبارات به صورت چلیپا و مورب نگارش یافته است.

«شماره ۷۶۷۰ مجموعه»

60 Hüsn et-Takvīm

۶۰ حسن التَّقْوِيم

مؤلف: سعدالدین سلیمان بن عبدالرحمن بن محمد، رومی مشهور به «مستقیم زاده» (متوفای سال ۱۲۰۲ هـ. ۸۸/ - ۱۷۸۷ م).

موضوع: سنن و آداب / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله نحمده و نستعينه من يهدي الله فلا مضل له... أما بعد أخرج الشيخان رحمهما الله... یعنی امام بخاری و امام مسلم اتفاقاً تخريج ایلدیلر بو حدیث صحیح...».

انجام: «اكا آمین دین اولوب یرزین بوله یا رب سلامت دارین حق رسوله ایدوب صلوة و سلام سخن آنکله بولدی حسن ختام».

گزارش متن: رساله‌ای کوتاه در تبیین سنت‌های پنجگانه حضرت ابراهیم (ع) است. هر سنت به عنوان «لایحه» و در مجموع طی ۵ «لایحه» بیان شده است. این رساله بنابر احتساب ماده «حسن ختام» در سال ۱۱۵۹ هـ. ۱۷۴۶ م تألیف گردیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق تحریری □ کاتب: مؤلف □ تاریخ کتابت (تألیف): سال ۱۱۵۹ هـ. ۱۷۴۶ م □ عنوانها و نشانیها: سبز □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۸ (۱b - ۱۸b)

□ تعداد سطر: ۲۵ □ اندازه متن: ۱۷×۷ پ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی ابری؛ عطف و مغزی: تیماج قهوه‌ای، بالبه برگردان. ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح شده و مقابله نیز گردیده و در برگ «۱۲» علامت بلاغ: «بلغ» دارد. این رساله به احتمال قوی نسخه اصل به خط مؤلف است و از این حیث حائز اهمیت فراوان می‌باشد. در پشت جلد اسامی رساله‌های این مجموعه آمده است. روی آغازین برگ، ۶ مهر بیضی با عبارات: «السید شهاب الدین ۱۲۷۹ وفا»، «السید شهاب الدین ۱۲۸۲ وفا»، «شهاب الدین»، «السید محمد نوری ۱۲۹۴» و دو مهر ناخوانای دیگر همراه تملکی از «محمد نوری شیخ حسن افندی زاده» به سال ۱۳۰۹ هـ. به چشم می‌خورد. روی برخی از برگها قلم خوردگی‌هایی مشاهده می‌شود و در برخی برگها حاشیه‌نویسی با عبارت «منه»، به نقل از خود مؤلف دارد.

إيضاح المكنون في الدليل على كشف الظنون، ج ۱، ص ۴۰۳؛ عثمانلی مؤلفری، ج ۱، صص ۱۶۹ - ۱۶۸؛ فهرس المخطوطات التركیة العثمانیة في دارالكتب المصریة بالقاهرة، ج ۱، ص ۳۵۲؛ هدیة العارفین، ج ۱، صص ۴۰۶ - ۴۰۵؛

Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II, S.312.

«شماره ۱۲۱۰۳ مجموعه»

61 Hel-l-i Emlāh

۶۱ حلّ املاح

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: کیمیا / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «املاحلرنک حلینک معتبری دخی افضلی بودر که دیلرکیک قدر ملح اندرانی طبر رددن آله سن...».

انجام: «... خالص شمس اولور، اما هر دمسه اوچ مرضی و اوچ قره ازم ایلله دمس و ذوب و صحیفه اوله».

گزارش متن: کتابی است در علم کیمیا که در آن مؤلف از حلّ املاح، تدبیر حجر، طرق تخمیر و تشمیع مواد مختلف و توصیف خواصّ آنها، تبدیل و تکلیس و ... بحث کرده است. این کتاب با عناوین «صفة - صفة» و نقل اعمال کیمیاوی بعضی از دانشمندان این فنّ با ذکر نام آنها، در چندین باب تألیف گردیده است. این رساله در فهرست کتابخانه مدرسه نمازی شهر خوی با عنوان رساله در کیمیا ثبت گردیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: شکسته نستعلیق □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ هـ / ۱۹ م] □ عنوانها و نشانها: مشکی؛ برخی عناوین در حاشیه نگاشته شده □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۹۵ (۷۸a - ۱۷۲a) □ تعداد سطر: ۱۱ □ اندازه متن: $۱۱ \frac{1}{4} \times ۱۷ \frac{1}{4}$ سانتیمتر □ اندازه جلد: $۱۱ \times ۱۷ \frac{1}{4}$ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمعی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی. ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است.

«شماره ۱۶۶۲ مجموعه»

۶۲ حلّ رموز و کشف کنوز Hel-l-i Rūmuz ve Keşf-i Kūnuz 62 مؤلف: ناشناخته.

موضوع: کیمیا / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله الذي منّ علينا علم الحكماء الأولين، أمّا بعد معلوم اوله که حقّ تعالی علم شریفک...».

انجام: «... اگر اولدن مفتاح الوب طوقوز تشمیع ایدرسک اکسیر اعظم حجر المکرم اولور فافهم هذه الأسرار».

گزارش متن: رساله‌ای مختصر در کیمیا است که در توصیف موادّ، خواصّ اشیاء، طریق تکلیس و ... در چند فصل تألیف شده است. در فهرست کتابخانه مدرسه نمازی شهر خوی، رساله از «محمد بن امیل تمیمی» دانسته شده که صحیح به نظر نمی‌رسد و نهایت

اینکه متن عربی و اصل این رساله از وی باشد والله العالم.

گزارش نسخه: نوع خط: شکسته نستعلیق □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ هـ / ۱۹ م] □ عنوانها و نشانها: مشکی، عناوین گاهی در حاشیه نگاشته شده □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۲ (۲۰b - ۳۱b) □ تعداد سطر: ۱۱ □ اندازه متن: $۱۲ \times ۱۷ \frac{1}{4}$ سانتیمتر □ اندازه جلد: $۱۱ \times ۱۷ \frac{1}{4}$ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمعی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی. ویژگیهای نسخه: موضوع هر بند، پاراگراف و فصل در حواشی نگاشته شده است.

«شماره ۱۶۶۲ مجموعه»

۶۳ حلّ عقده سعدی = قصیده Hel-l-i 'Ukdey-i Sa'di 63 في الصلاة = Kasīdat fī eṣ-Ṣalāt

ناظم: سعدی (متوفای بعد از سال ۹۹۴ هـ / ۱۵۸۶ م).

موضوع: فقه منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «خدایه صد هزاران شکر و منتّ که محبوبینه قلدی بیزی امّت
آنی کند و ایچون خلقی آنکچون یرادوب قلدی قولارینه رحمت».

انجام: «...»

بو مقصود عقده حل اتدی سعدی رحیما اول قولنه ایله رحمت

مصنّف روحی ایچون فاتحه اوقیان بوله عندالله قربت
یعنی کشینک سفری صفات بشریدن صفات ملکیه اوله و صفات مذمومدن صفات حمیده به اوله، آمین بحرمة سیّد المرسلین؛ تمتّ».

گزارش متن: منظومه‌ای فقهی (تائیّه) در موضوع صلات و فضائل آن و همچنین برخی احکام و آداب آن همراه کیفیت نماز حضرت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) در شب معراج است.

که بر اساس فقه حنفی در (۲۶۴) بیت به نظم درآمده است. این اشعار بنابر مقدمه آن، در سال ۹۹۴ هـ. (۱/۵۸۶ م، هنگامی که ناظم در شهر «ویدن» مشغول تعلیم و دانش‌اندوزی بوده، به درخواست عارفی سروده است. در اینکه شاعر منظومه، «سعدالدین عیسی بن امیرخان، قسطنونی رومی» مشهور به «سعدی» باشد، تردید وجود دارد؛ چرا که تاریخ درگذشت وی را اسماعیل پاشا بغدادی در هدیه العارفین و دیگران سال ۹۴۵ هـ. / ۳۹-۱۵۳۸ م ثبت نموده‌اند؛ ولی از آنجائیکه در تألیفات و آثار او رساله‌ای به زبان ترکی تحت عنوان منظومه فی الفقه وجود دارد، ما را به وی نزدیک می‌سازد؛ در هر صورت شاعر این منظومه متخلص به «سعدی» بوده و در تاریخ ۹۹۴ هـ. / ۱۵۸۶ م در قید حیات بوده است. در فهرست کتابخانه غازی خسرو بیک سارایو در بوسنی و هرزگوین به نقل از کشف الظنون، ناظم: «سعدی بن حسن» ثبت گردیده است که صحّت آن بعید به نظر می‌رسد چون تخلص ناظم «سعدی» است نه اسم وی والله العالم.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: سال ۱۰۴۴ هـ. / ۳۵ - ۱۶۳۴ م □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی قدیم □ تعداد برگ: ۱۴ (۱۴b - ۱۴a) □ تعداد سطر: ۱۹ □ اندازه متن: ۱۷ ۱/۲ × ۷ ۱/۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۳ ۱/۲ × ۱۴ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج مشکی، ضربی، با ترنج زمینه گل و بوته.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح شده و عناوین آن با عنوان «مطلب» در حواشی آمده است. در فواصل اشعار مطالبی در شرح عبارات منظوم به زبانهای عربی، ترکی و فارسی به نقل از کتابهای: العناية، مصابیح، شرح هدایه، تفسیر أبي الليث، کفایه، شرح المحيط، شرح حقائق الاستار، شرح فضائل، کیمیای سعادت و ... آمده است. آثار مختصر رطوبت و نیز مرمت در برخی برگها دیده می‌شود. برگها مجدول به شنکرف می‌باشد. در برگ آغاز یک وقفنامه به نام

۱. این امکان نیز وجود دارد که تاریخ مذکور در مقدمه «طقوز یوز ایدی طقسان درت هجرت» تصحیفی از ناحیه کاتب بوده باشد والله العالم.

«السید حاج مصطفی» با تاریخ: رجب ۱۲۳۸ هـ. و یک تملک «حاج شیخ محمد عقیل قاضی» با دو مهر دایره «ورد زبان محمد عقیل حسبی الله و نعم الوکیل» دیده می‌شود.

□ الأعلام، ج ۳، صص ۸۹ - ۸۸؛ شذرات الذهب فی أخبار من ذهب، ج ۸، صص ۳۱۳ - ۳۱۲؛ عثمانلی مؤلفری، ج ۱، ص ۳۲۳؛ فهرس المخطوطات العربیة و التترکیة و الفارسیة و البوسنیة فی مکتبة الغازی خسرو بک بسرایفو فی البوسنة و الهرسک، ج ۲، صص ۲۲۸ - ۲۲۷؛ قاموس الأعلام، ج ۴، ص ۲۵۷۰؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۲۵۵؛ هدیه العارفین، ج ۱، ص ۳۸۶.

«شماره ۴۴۵۱ مجموعه»

نسخه دیگر (۲)

64 Ayni Eser (2)

آغاز: «خدایه صدهزاران شکر و منت که محبوبینه ایتندی بیزی امت
آنی کندو ایچون خلقی آنکچون یرادب قیلدی قوللارینه رحمت».
انجام:

بو معقود عقدیهی حل ایتدی سعدی رحیما اول قولونه ایله رحمت

او قسیوب بو دعائی دیین آمین همیشه بوله مقصودینه وصلت».
گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ کاتب: [ابوبکر بن حمزه] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۱۳۴ هـ. / ۱۷۲۲ م] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۵ (۱۶۴b - ۱۶۸a) □ تعداد سطر: چلیپا ۱۸، ستونی ۵ □ اندازه متن: ۱۹ ۱/۲ × ۱۲ ۱/۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱ ۱/۲ × ۱۴ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای روشن؛ مغزی و گوشه: تیماج قهوه‌ای روشن. ویژگیهای نسخه: نام کاتب و تاریخ کتابت به قرینه رساله‌های بعدی این مجموعه نوشته شد؛ سطور به صورت چلیپا و ستونی نگارش یافته است.

«شماره ۹۰۲۷ مجموعه»

۶۵ حلیۃ النبی ﷺ = حلیۃ
خاقانی

65 Hilyat en-Nebī = Hilye-i
Hākānī

ناظم: محمد بیک بن عبدالجلیل، رومی مشهور به «ایاس پاشازاده» و «حسان روم»
متخلص به «خاقانی» (متوفای سال ۱۰۱۵ هـ. / ۷-۱۶۰۶ م).

موضوع: سیره نبوی منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «بسمله ایده لم فتح کلام فتح اوله تابو معمای بنام».

انجام: «اولمدین بیک یدی تاریخی تمام بو رسالده تمام اولدی کلام».

گزارش متن: منظومه‌ای در شمایل، اوصاف بدنی و اخلاقی حضرت رسول اکرم محمد مصطفی ﷺ است که این شاعر شهیر و برجسته، به سال ۱۰۰۷ هـ. / ۹۹-۱۰۹۸ م در زمان سلطنت سلطان محمدخان سوم (۱۰۱۲-۱۰۰۳ هـ. / ۱۶۰۳-۱۵۹۵ م) در حدود (۷۵۰) بیت به نظم کشیده است. «خاقانی» از نوادگان «ایاس پاشا» است که از وزرای برجسته دربار عالی باب در دوره سلطنت سلطان سلیمان خان قانونی (۹۷۴-۹۲۶ هـ. / ۶۶-۱۵۲۰ م) به شمار می‌رفت. منظومه حاضر در کشف الظنون و هدیه العارفین تحت عنوان: الحلیۃ النبویه ثبت گردیده است. این کتاب با عنوان: حلیۃ خاقانی برای نخستین بار در سال ۱۲۶۴ هـ. / ۱۸۴۸ م در استانبول به چاپ رسیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ هـ. / ۱۹ م] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۲۵ □ تعداد سطر: ۱۷ □ اندازه متن: ۱۵ × ۸ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰ × ۱۲ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج مشکی یک لایی، مجدول به طلا.

ویژگیهای نسخه: در آغاز تملک «سید محمد سعید» و عنوان اشتباه: «دیوان سوزی»! دیده می‌شود. برگها فرسوده شده و به جهت اسیدی شدن مرکب متن از حاشیه جدا شده است. برگها مجدول به زاج سبز و خطوط مشکی است و عناوین به صورت قرمز نگاشته شده است.

← عثمانلی مؤلفری، ج ۲، صص ۱۶۴-۱۶۳؛ فهرس المخطوطات التترکیة العثمانیة فی

دارالکتب المصریۃ بالقاهرة، ج ۱، صص ۳۷۰-۳۶۷؛ فهرس المطبوعات التترکیة العثمانیة فی دارالکتب القومیۃ بالقاهرة، ج ۱، صص ۱۴۰-۱۳۹؛ کشف الظنون، ج ۱، ص ۶۹۱؛ هدیه العارفین، ج ۲، ص ۲۶۶؛

Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, P.257; Topkapi Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II, S.132-134.

«شماره ۱۰۸۹۵»

۶۶ حلیۃ النبی ﷺ و چهار یار
Hilyat en-Nebī ve Çahāryār

ناظم: مصطفی بن احمد بن عبدالمولی، گلیپولی رومی دفتری متخلص به «عالی»^(۱)
(متوفای سال ۱۰۰۸ هـ. / ۱۶۰۰-۱۵۹۹ م).

موضوع: سیره منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: افتاده «...کیمکه بو مهر شریفه... برکو صبح وشام

هم یوزینه سورسه ورسه صلواتی تمام».

انجام: «هم دیمشدر اول گزین بشره حسن الوجه دقیق البشره
...» افتاده.

گزارش متن: منظومه‌ای در سیره حضرت رسول اکرم محمد مصطفی ﷺ و خلفای چهارگانه (بر اساس دیدگاه اهل سنت) است؛ در یکی از ابیات تخلص «عالی» آمده ولی در اینکه وی همان ناظم فوق باشد، تردید وجود دارد:

«ددی بو حلیۃ عالی جاهی کیمکه یازب نظر اتسه گاهی»

متأسفانه بخشهای مهم و زیادی از این منظومه ساقط شده است و به جهت افتادگی از آغاز و انجام، نام اصلی منظومه مورد شناسایی قرار نگرفت.

۱. در این نسبت تردید وجود دارد.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ تاریخ کتابت: [اواخر سده ۱۱ هـ / ۱۷م] □ عنوانها و نشانیها: مشکی و طلایی □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۲ (۷۶a - ۷۷b) □ تعداد سطر: ۵ □ اندازه متن: ۱۲×۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۷×۱۱ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای تیره، مجدول، با ترنج، سر ترنج و لچک زمینه طلائی و نارنجی اسلیمی.

ویژگیهای نسخه: رساله‌ای هنری و نفیس است. میان برگها مذهب و باگل و بوته‌الوان و نشانیهای طلا در فواصل عبارات تزئین شده؛ ترجمه زیرنویس ترکی عبارات عربی به رنگ شنگرف با خط زیبایی نگارش یافته است؛ ضمناً برگها مجدول به طلا و مشکی است. افتادگی زیادی از آغاز و انجام و برگهای میانی دارد. برگها آسیب دیده و اندکی نیز ترمیم شده است.

← عثمانلی مؤلفری، ج ۳، صص ۹۴ - ۸۵؛ هدیه العارفین، ج ۲، ص ۴۳۸.

«شماره ۹۲۳۶ مجموعه»

۶۷ خدا ربِّم = علم حال Hūdā Reb-bīm = 'İilm-i Hāl 67

ناظم: ابراهیم بن درویش عثمان، حسنی فقیری ارضرومی متخلص به «حقّی» (متوفای سال ۱۱۸۶ هـ^(۱) / ۷۳ - ۱۷۷۲م).

موضوع: عقائد منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «خدا ربِّم نبیم حقّا محمّد در رسول الله

هم اسلام دیندر دینم کتابمدر کلام الله

علمده مذهبمدر بو حنیفه اعتقادمه

اولویدر اهل سنت والجماعة مذهبی والله».

انجام: «محمد مصطفینک الله وکی تبلیغ احکامی

قبول اینتدیم ایدوب تصدیق دیدم آمنت بالله

۱. در هدیه العارفین و برخی مصادر دیگر تاریخ درگذشت وی سال ۱۱۹۵ هـ / ۸۱ - ۱۷۸۰م ثبت شده است.

دلیله اقرار ایتمکی قبله تصدیق ایتمکی

سننک حفظ امانتکنده امانت اوله یا الله».

گزارش متن: منظومه‌ای کوتاه در (۱۱۰) بیت است که با قافیۀ «الله» در موضوع عقائد و فقه بر اساس فقه و مذهب حنفی سروده شده است. ناظم در یکی از ابیات خود در کتاب معرفتنامه گوید:

«قمونک اعتقادین بو یوز اون بیت ایچره بیل حقّی

بودر حق مذهب آنجق بونده ثابت ایلسون الله»

که اشاره به ابیات این رساله دارد. شایان ذکر است که این منظومه در فهرست دارالکتب قاهره با عنوان: علم الحال علی الإجمال ثبت گردیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق ترکی □ کاتب: [یوسف بن ملا کریم] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۱۶۶ هـ / ۱۷۵۳م] □ محل کتابت: [روستای اخی صوفیلوی پادار (ترکیه)] □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۲ (۳۷a - ۳۸b) □ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه متن: ۱۲×۷ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵×۱۰ سانتیمتر □ نوع جلد: میشن قهوه‌ای روشن، مجدول، ضربی.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح شده است؛ نام کاتب، تاریخ و محل کتابت به قرینه برگ «۳۶» این مجموعه نگارش یافت.

← عثمانلی مؤلفری، ج ۱، صص ۳۶ - ۳۳؛ فهرس المخطوطات التّركیة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۳، ص ۱۴۱؛ فهرس المخطوطات العربیة و التّركیة و الفارسیة و البوسنیة فی مکتبة الغازی خسروک بسرایفوی البوسنة و الهرسک، ج ۱، ص ۱۲۶ و ج ۷، ص ۳۹۴ و ج ۸، ص ۴۷۸؛ قاموس الأعلام، ج ۱، ص ۵۶۷؛ هدیه العارفین، ج ۱، صص ۴۰ - ۳۹؛

Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu, C.II (07), S.210.

«شماره ۱۱۹۸۸ مجموعه»

۶۸ خلافت علی المرتضیٰ علیه السلام Helāfet-i 'Alī el-Mūrtaẓā 68

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: تاریخ، سیره / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «آلتنجی جزوده بیان الندیقی اوزره مصریون و کوفیون و بصریون دیو اوج

فرقه به منقسم اولان».

انجام: «... او زمان موجود اولان اصحاب کرام حضرت معاویه به بیعت ایلدی؛

رضوان الله علیهم أجمعین».

گزارش متن: تاریخ، شرح احوال و زندگانی حضرت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام شامل وقایع جنگهای جمل، صفین و نهروان و سایر رویدادهای مربوط به دوره حکومت آن حضرت سالهای ۴۰-۳۶ ه. و همچنین وقایع بعد از شهادت حضرت است که به نحو اختصار نگارش یافته است. کتاب حاضر گویا بخشی (جزء ششم) از یک کتاب تاریخی بزرگی می باشد که متأسفانه پس از تفحص فراوان همچنان ناشناخته باقی ماند؛ به نظر نگارنده سطور، این کتاب قاعدتاً باید ترجمه ترکی جلد ششم تاریخ الأمم و الملوك اثر ارزشمند «ابوجعفر محمد بن جریر طبری» (متوفای سال ۳۱۰ ه. / ۹۲۳-۹۲۲ م) باشد که با حذف اسناد و زوائد به زبان ترکی عثمانی ترجمه شده است؛ در اینکه این کتاب همان باشد، تردید وجود دارد و احتیاج به تحقیق بیشتری دارد؛ برای این منظور تصویری از برگ آغاز آن در پایان همین فهرست ارائه گردیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: رقه زیبا □ تاریخ کتابت: [اوائل سده ۱۴ ه. / ۲۰ م] □ عنوانها و نشانیها: مشکی □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۸۲ □ تعداد سطر: ۲۲ □ اندازه متن: ۱۵×۸ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱ ۱/۴×۱۳ ۱/۴ سانتیمتر □ نوع جلد: مشمی [گالینگور] مشکی.

ویژگیهای نسخه: به خط رقه زیبائی کتابت گردیده و گویا برای چاپ آماده می شده است.

⇒ Topkapi Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I,

S.157-161.

«شماره ۳۴۱۹»

۶۹ خلص مفید Hül-leş-i Mufid 69

مؤلف: شیخ محمدتقی الحسین، حسینی صعیدی حنفی.

موضوع: کیمیا / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «حمدله و بسمله و تصلیه حال دلیله آراء ما فی البارکة لسان الحال انطلق منه...».

انجام: «... بطن فرس قدوره کون دفنه ایده درمنی بیک درم طرح ایده؛ تمت بعون الله تعالی».

گزارش متن: رساله مختصری در کیمیا سازی است؛ مؤلف در دیباچه سخن، گوید: «عده ای از من درخواست نمودند که رساله ای مختصر و مفید در موضوع کیمیا برای آنها بنگارم و من هم اجابت امر نموده و مطالب نادر مربوط به کیمیا را که در سایر کتابها کمتر یافت می شود و بیشتر در سینه ها محفوظ هست، در این رساله گرد آوردم؛ بعضی از مطالب را مستقیماً از استاد فرا گرفته و برخی دیگر را هم به الهام و از راه خواب! به دست آورده ام».

گزارش نسخه: نوع خط: رقه □ تاریخ کتابت: [سده ۱۴ ه. / ۲۰ م] □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۴ (۴۵a - ۴۲a) □ تعداد سطر: ۱۹ □ اندازه متن: ۲۰ ۱/۴×۱۲ ۱/۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۷×۲۰ ۱/۴ سانتیمتر □ نوع جلد: مشمی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: این رساله از روی نسخه‌ای که تاریخ کتابت آن ۱۱ توتی^(۱) اول ۱۸۴۵ میلادی (۱۲۶۰ هـ) بوده و در «کتابخانه یوسف تادفینه بلاستره» و در تملک «یوسف ولد بطرس» قرار داشت، استنساخ گردیده است.

«شماره ۱۸۵۹ مجموعه»

۷۰ خواصّ سورة یاسین Havāṣṣ-i Surey-i Yāsīn 70

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: علوم قرآن / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «خاصیت یس؛ امام جعفر صادق علیه السلام روایت قلور ایمام علیدن کرم الله وجهه، ایمام علی دخی حضرت رسولدن روایت قلور علیه السلام هر کم یس سورسین یدی کرّه دونرکن دگرمن طاشی اوزرینه اقسه اورسه اول...».

انجام: «... و اگر بر یمش آعاجی یمش و یرمیه یزلر اول آعاجک بوطاغنه اصاقویلر حقّ تعالی فرمانی یرله اول آعاج یمش و یره هیچ افتکورمیه و هر مزرع دخی ایلدر والله أعلم بالصواب».

گزارش متن: رساله‌ای مختصر در بیان خواصّ و فوائد سورة یاسین است که در این مجموعه به امام جعفر صادق علیه السلام نسبت داده شده که صرف نظر از زبان رساله، هیچگونه استنادی بر این ادعا ارائه نشده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ خوش □ تاریخ کتابت: [سده ۹۹۰/۱۵۰۰ م] □ عنوانها و نشانها: شنکرف □ نوع کاغذ: شرقی ضخیم، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۲ (۷۳b - ۷۴b) □ تعداد سطر: ۲۱ □ اندازه متن: ۱۷×۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۴×۱۶ سانتیمتر □ نوع

۱. گویا یکی از ماههای قبطی (توت) معمول در میان قبطیان مصر است.

جلد: دو رو تیماج؛ برون: قهوه‌ای روشن، مجدول، دارای لبه برگردان؛ درون: زیتونی، مجدول به زر.

ویژگیهای نسخه: در انجام افزودگی‌هایی در ادعیه آمده است.

«فهرس المخطوطات الترتکبة العثمانية في دارالکتب المصرية بالقاهرة، ج ۲، ص ۲۱۰»

«شماره ۱۱۸۷۱ مجموعه»

۷۱ خیر آباد Hayr-ābād 71

ناظم: یوسف بن عبدالله، رهاوی قسطنطینی رومی متخلص به «نابی» (متوفای سال ۱۱۲۴ هـ/۱۷۱۲ م).

موضوع: اخلاق و ادب منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «حمداکه که اکا سزادر حمدک دخی حمدینه روادر حمد اولمزدی وجوده ملحق». انجام: «بو تازه اثر له پینه نابی مجموعه روز گونوز^(۱) اولسون یازسون ورق سپهره خورشید تاریخین اثر مبارک اولسون».

گزارش متن: منظومه‌ای اخلاقی و ادبی در حدود (۱۰۰۰) بیت است که «نابی» برای فرزندش «ابوالخیر محمد چلبی» به سال ۱۱۱۷ هـ/۱۷۰۵ م به نام سلطان احمدخان سوم (۴۳-۱۱۱۵ هـ/۵۴-۱۷۰۳ م) به پیروی از مخزن الأسرار نظامی (متوفای ۶۱۴ هـ/۱۲۱۷ م)، سروده است. «نابی» در این مثنوی علاوه بر تشویق فرزندش به دانش اندوزی، داستان «خرم شاه جرجان» را با محبوه‌اش «جاوید» و شاعرش «فخر» به نظم کشیده و دلبستگی «فخر و جاوید» و افسانه‌های عشقی او را حکایت می‌کند. ناظم از

۱. چنین خوانده می‌شود.

۲. همچنانکه ترکیب: «اثر مبارک اولسون» در مصراع پایانی نیز بر اساس حساب حروف ابجد بر این تاریخ دلالت می‌کند.

دولتمردان، ادبا و شاعران برجسته عثمانی در اواخر قرن ۱۱هـ/ ۱۷م و اوایل قرن ۱۲هـ/ ۱۸م بوده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ کاتب: محمد بن حاج علی □ تاریخ کتابت: ۱۱۳۲ (۱) هـ/ ۱۷۲۰م □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۷۸ (۶۸b-۱۴۶b) □ تعداد سطر: ۱۳ □ اندازه متن: ۱۲/۱۲ × ۵/۱۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۷/۱۰ × ۱۰/۱۰ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکى؛ عطف و گوشه: تیماج قهوه‌ای با نقش طلایی فرنگی.

ویژگیهای نسخه: عناوین به رنگ قرمز و برگها نیز مجدول با رنگ قرمز می‌باشد. روی آغازین برگ، یک سرلوح محرابی سبک ترکی، مجدول به طلا، زاج سبز، لاجورد و شنکرف با زمینه طلا و لاجورد همراه گل و بوته الوان و بازوبندی که در میان آن نام کتاب «هذا کتاب خیر آباد» با سفیداب نگارش یافته است. بین برگهای (۱۵۳ - ۱۴۷) اشعاری از شیخ احمد چلبی، نایب چلبی، صائب، سنان زاده، وحید و ... و نیز چند لغز و مطالبی با عنوان «حجت نابی افندی از زبان کودکان با خواجگان سلمه الله تعالی» و چند لغز از وی دیده می‌شود.

عثمانلی مؤلفلری، ج ۲، صص ۴۵۰ - ۴۴۸؛ فهرس المخطوطات التترکیة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۲، ص ۱۸ - ۱۷؛ قاموس الأعلام، ج ۶، ص ۴۵۳۴؛ هدیة العارفین، ج ۲، ص ۵۶۸؛

Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II, S.173-174.

«شماره ۸۳۶۱ مجموعه»

۷۲ خیریّه = خیری نامه Hayriye = Hayri-nāme 72

ناظم: یوسف بن عبدالله، رهاوی قسطنطینی رومی متخلص به «نابی» (متوفای سال ۱۱۲۴هـ/ ۱۷۱۲م).

۱. این تاریخ کتابت به صورت لغز آورده شده و عبارت آن چنین است: «تمت فی الیوم الذی هو العشر الثانی من الثلث الأول من السدس الأول من النصف الأول من العشر الثالث من العشر الرابع من العشر الثاني بعد الألف من الهجرة».

موضوع: اخلاق و ادب منظوم/ زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «حمد اول الله عظیم شأنه مبدع دائرة امکانه
که ایدوب خامه صنعی تدبیر ... عالمی ایتدی تدبیر».

انجام: «...»

هر شبک قدر اوله هرروزک عید سوره سن دولتله عمر فرید
چون ابوالخیر قونلندی نامک خیر ایده حضرت حق انجامک».

گزارش متن: منظومه‌ای اخلاقی و عبادی در حدود (۱۷۰۰) بیت است که «نابی» مانند منظومه سابق (خیرآباد) برای فرزندش «ابوالخیر محمد چلبی» در تشویق وی به امور دینی، علم، متخلق شدن به صفات و اخلاق پسندیده و نکوهش از صفات ناپسند و زشت به سبک مثنوی سروده است. این اثر برای نخستین بار در سال ۱۲۷۴هـ/ ۱۸۵۷م در پاریس و سپس در سال ۱۳۰۷هـ/ ۱۸۸۹-۹۰م از سوی مطبعة ابوالضیاء در استانبول به چاپ رسیده است. از این شاعر گرانمایه آثاری چند به جا مانده که برخی از آنها پیش از این همانند: تحفة الحرمین و خیرآباد از نظر گذشت و در صفحات بعدی این شاء الله دیوان نابی نیز معرفی خواهد شد.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ کاتب: [محمد بن حاج علی] □ تاریخ کتابت: عصر روز شنبه ۸ ماه مبارک رمضان سال ۱۱۳۲هـ/ ژوئیه ۱۷۲۰م □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۶۳ (۶۳b - ۶۷b) □ تعداد سطر: ۱۳ □ اندازه متن: ۱۲/۱۲ × ۵/۱۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۷/۱۰ × ۱۰/۱۰ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکى؛ عطف و گوشه: تیماج قهوه‌ای با نقش طلایی فرنگی.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده، عناوین قرمز، برگها مجدول به خطوط قرمز و جوهر کلمات در برخی برگها ریخته و کلمات به طور واضع و خوانا نیست و همچنین برگهای آغازین نسخه فرسوده شده است. روی برگ آغازین این منظومه یک سرلوح محرابی ساده به سبک ترکی با گل و برگ الوان، مجدول به طلا و قرمز و بازوبندی که در میان آن

عبارت: «هذا کتاب خیریّه» با سفیداب نوشته شده است. آثار ناچیزی از رطوبت و قلم خوردگی در برخی برگها دیده می‌شود. در آغاز، ۴ برگ ابیاتی به ترکی از «جوری»، «نفعی»، «صبری» و ... و همچنین تملک «صالح عثمان زاده» و وقف «سلیمان افندی زاده السید محمد افندی» آمده است. نام کاتب به قرینه منظومه دیگر این مجموعه (خیرآباد) نگارش یافت.

عثمانلی مؤلفری، ج ۲، صص ۴۵۰ - ۴۴۸؛ فهرست نسخه‌های خطی ترکی انستیتو ملل آسیایی (لنین‌گراد)، ج ۳، صص ۹۲ - ۹۱؛ فهرس المخطوطات الترتکبة العثمانية في دارالکتب المصرية بالقاهرة، ج ۲، ص ۲۰ - ۱۸؛ فهرس المطبوعات الترتکبة العثمانية في دارالکتب القومية بالقاهرة، ج ۲، ص ۹۱؛ قاموس الأعلام، ج ۶، ص ۵۳۴؛ هدیة العارفين، ج ۲، ص ۵۶۸؛

Topkapi Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II, S.174-175; *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, P.201.

«شماره ۸۲۶۱ مجموعه»

۷۳ درّ منظوم Dürr-i Manzum

ناظم: درویش محمد چلبی، آنقروی مشهور به «ندایی» (متوفای سال ۹۷۶هـ. / ۱۵۶۸-۶۹م).

موضوع: طبّ منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «ای حکیم علیم و حیّ حلیم / حضرت کدر کریم و شأن عظیم

گل ندایی کلام مختصر ایت / بو جهانده کورکلو بیر اثر ایت.

انجام: «...»

چونکه درد حضرت خدادندر / بوسبیدن دوا هم اندندر

بو کتابدن بولان دوا شفا / حضرت پادشاهه ایده دعا
تمت الکتاب بعون الله الملك الوهاب.

گزارش متن: منظومه‌ای طبّی است که به نام سلیم خان دوم پادشاه عثمانی (۹۸۲-۹۷۴هـ. / ۱۵۶۶-۷۴م) در سال ۹۷۵هـ. / ۶۸-۱۵۶۷م سروده شده است. در فهرست کتابخانه موزه طوب قاپی سرای این منظومه از: «بدر الدین محمد بن محمد، قیسونی زاده» دانسته شده که با توجه به سال درگذشت وی (۹۳۱هـ. / ۲۵-۱۵۲۴م) صحیح به نظر نمی‌رسد.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: شب ۹ ماه رجب المرجب سال ۱۰۵۲هـ. / ۴ اکتبر ۱۶۴۲م □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی قدیم □ تعداد برگ: ۵ (۹۴a-۹۰a) □ تعداد سطر: ستونی، میانگین «۳۰» □ اندازه متن: میانگین ۱۳×۲۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۶×۲۶ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی کریم؛ عطف و مغزی: تیماج قهوه‌ای. ویژگیهای نسخه: آثار مختصری از رطوبت بر لبه برگها مشاهده می‌شود، برگها اندکی ترمیم شده و احتمالاً چند برگی از میانه نسخه افتاده است.

عثمانلی مؤلفری، ج ۳، ص ۲۳۹؛ هدیة العارفين، ج ۲، ص ۲۳۱؛

Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University, Vol.1, PP.390-391; *Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, C.I, S. 303-304; *Topkapi Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, C.I, S.592, Nr.1827.2; *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu*, C.I (34), S.65, Nr.166.

«شماره ۱۰۵۴۴ مجموعه»

۷۴ دستور زبان فارسی و ترکی Destur Zabān-i Fārsī ve Tūrky

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: ادب / زبان: فارسی و ترکی.^(۱)

۱. در این رساله از لهجه‌های رومی (عثمانی) و قزلباشی (آذری) بهره جسته شده است.

آغاز: «مقدمه در حروف مخصوصه زبان فارسی و عربی و ترکی؛ مقدمه مأخوذ است از مقدمه الجیش یعنی پیشرو و لشکر و در اصطلاح عبارتست از مطلبی چند که قبل از شروع در مقصود نویسند...».

انجام: «... دوم که بدل لام در ترکی جغتایی آورند چون اوی که اصل آن اوی باشد یعنی... اوی که ایونی... ساکنکا خاطر جمع ایماس فی عجب کرامن توقیور گنبد گردان انرا؛ تمام شد».

گزارش متن: رساله حاضر در واقع باب پانزدهم از مجموعه بزرگی است که اکنون در فهرست عمومی همین کتابخانه تحت عنوان صناعات ادبی ثبت شده و بقیه ابواب آن گویا افتاده است؛ البته، به نظر نمی‌رسد که این اثر صناعات ادبی صرف بوده باشد؛ در هر صورت به جهت ارزشمند بودن این رساله که در قواعد دستور زبان و وجه امتیازات لهجه‌های زبان ترکی جغتایی از عثمانی (رومی) و قزلباشان (که گویا همان ترکی با لهجه آذری باشد)، مستقلاً فهرست گردید. شایان ذکر است که «قزلباشان» طایفه‌ای از ترکان آذربایجان بودند که سلطان حیدر و خصوصاً پسرش شاه اسماعیل (۹۳۰-۹۰۷ هـ) را در ایجاد سلسله صفویه در ایران یاری کردند؛ بعد از وی قزلباشان در همه جای ایران نفوذ داشتند، چنانکه در آن روزگار از کشور ایران به جهت نفوذ بیش از حد آنها تحت عنوان «کشور قزلباشان» یاد می‌شده است. به هر حال رساله حاضر شامل یک مقدمه و دو مقاله، طی چند باب و فصل به ترتیب ذیل می‌باشد:

مقدمه: در ذکر حروف مخصوصه زبان فارسی و عربی و ترکی؛ مقاله اول: در متعلقات زبان فارسی که مشتمل بر دو باب املاء و قواعد سخنوری است؛ مقاله دوم: در متعلقات زبان ترکی که حاوی دو باب املاء و قواعد سخنوری است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق خوش □ کاتب: غلامرضا بن محمد حسین، اصفهانی

□ تاریخ کتابت: ماه ذی حجه سال ۱۱۳۵ هـ. ۲۳/ - ۱۷۲۲ م □ محل کتابت: باب القصر در کوشک □ عنوانها و نشانیها: قرمز □ نوع کاغذ: فرنگی، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۲۹ (۳۱۸ - ۵۹۸) □ تعداد سطر: ۱۷ □ اندازه متن: ۱۲/۳ × ۶/۳ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۷/۳ × ۱۰/۳ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای با ترنج گل و بوته.

ویژگیهای نسخه: عناوین در متن و حاشیه آمده و در حاشیه به جهت برش نابجا افتاده‌اند؛ این رساله به درخواست ملا محمد اسماعیل معلم در مدرسه باب قصر کوشک - که گویا در اصفهان بوده باشد - نگارش یافته است. اندکی آثار رطوبت در برخی برگها مشاهده می‌گردد. «شماره ۱۲۰۲۹ مجموعه»

۷۵ دعا نامه Dū'ā-nāme 75

مؤلف: شیخ الاسلام ابو السعود محمد^(۱) بن محبی الدین محمد، اسکلیبی عمادی (متوفای سال ۹۸۲ هـ. ۷۵/ - ۱۵۷۴ م).

موضوع: دعا/ زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «حمد و سپاس و ستایش بی‌قیاس اول سامع الأصوات و مجیب الدعوات...». انجام: «و اول کمسه باباسنگ و آناسنگ حقلرین اوده مش و عهد لرندن قورتلمش اولور». گزارش متن: کتابی در دعاهاى مجرب است که بنا بر نظر مؤلف، آنها از روایات صحیح اخذ و در این اثر جمع‌آوری گردیده است. این کتاب در یک مقدمه و هفت باب و به درخواست علی پاشا (متوفای سال ۹۷۲ هـ. ۶۵/ - ۱۵۶۴ م) صدر اعظم سلطان سلیمان قانونی (۹۷۴-۹۲۶ هـ. ۶۶/ - ۱۵۲۰ م) تألیف شده است. فهرست عناوین کتاب چنین است: مقدمه: در تعریف دعا و فضیلت و شروط و اوقات اجابت و علامات قبولی دعا؛ باب اول: در اسم اعظم و ادعیه؛ باب دوم: در ادعیه مخصوص سفر و حضر و...؛ باب سوم:

۱. در برخی مصادر مانند قاموس الأعلام نام وی «احمد» ثبت شده است.

دعاهای صبح و شام و خواب و بیداری؛ باب چهارم؛ در ادعیه خورد و خوراک و آداب لباس پوشیدن و...؛ باب پنجم؛ در ادعیه حفظ جان و مال و...؛ باب ششم؛ در دعاهای روزهای عید و شب قدر و عرفه و...؛ باب هفتم؛ در صلوات منصوص و دعاهای مخصوص. یادآوری می‌شود که این کتاب با عنوان رساله ادعیه مأثوره یا مجموعه دعوات به سال

۱۳۴۱ هـ. ۲۳/ - ۱۹۲۲ م در استانبول به چاپ رسیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق، نسخ □ کاتب: محمدرضا □ تاریخ کتابت: اوائل ماه ذی الحجة الحرام سال ۱۰۶۲ هـ. ۳۰/ - نوامبر ۱۶۵۲ م □ محل کتابت: دارالسلام بغداد □ عنوانها و نشانها: شنکرف □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۳۰ (۱b - ۳۰b) □ تعداد سطر: ۱۳ □ اندازه متن: ۱۲×۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۹×۱۲ سانتیمتر □ نوع جلد: دو رو تیماج؛ برون: مشکی، ضربی، مجدول با ترنج زمینه گل و بوته و نگاره‌های اسلیمی؛ درون: زرشکی.

ویژگیهای نسخه: حاشیه نویسی و تعلیقات نسبتاً زیادی به نقل از خود مؤلف با عبارت «منه سلمه الله تعالی» دارد؛ در آغازین برگ رساله تملک «محمد» و مهر بیضی «و ما توفیقی إلا بالله عبده حافظ محمد» و مهر هشت گوش «الحافظ محمد بن عمر ۱۱۷۵» و همچنین یک مهر بیضی ناخوانا به چشم می‌خورد. برگها مجدول به شنکرف و برخی عناوین آن به رنگ صورتی است.

◀ دائرة المعارف الإسلامية، دارالشعب: ۱۹۶۹ م، ج ۱، صص ۴۹۰ - ۴۸۹؛ دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ج ۵، ص ۵۱۹؛ ریحانة الأدب، ج ۷، ص ۱۲۶؛ عثمانلی مؤلفلری، ج ۱، صص ۲۲۶ - ۲۲۵؛ فهرس المخطوطات التركية العثمانية في دارالكتب المصرية بالقاهرة، ج ۲، صص ۳۸ - ۳۹؛ فهرس المطبوعات التركية العثمانية في دارالكتب القومية بالقاهرة، ج ۱، ص ۱۲۲؛ قاموس الأعلام، ج ۱، ص ۷۲۲؛ كشف الظنون، ج ۱، ص ۷۵۵؛ لغت نامه دهخدا (ذیل ماده ابوالسعود)، ص ۵۰۶؛

Topkapi Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S.138.

«شماره ۲۸۵۱ مجموعه»

دقائق الحقائق ۷۶

76 Dekā'ik el-Hakā'ik

مؤلف: شمس الدین احمد بن سلیمان بن کمال، ادرنوی مشهور به «کمال پاشا زاده» (متوفای سال ۹۴۰ هـ. ۳۴/ - ۱۵۳۳ م).

موضوع: لغت / زبان: فارسی، ترکی عثمانی.

آغاز: «سپاس بی قیاس خدای بی نیاز و بی همتایه که گلزار بدیع الآثار بیاننده ازهار...» انجام: «بحر فراز سربسر آن تو پای منه زنخدان ساده را دست میاز».

گزارش متن: فرهنگ واژه‌های متضاد، مترادف و متشابه و مقارب فارسی و فرق بین آنها که به ترکی گزارش شده است؛ مؤلف که از دانشمندان مشهور دوره میانی امپراتوری عثمانی است و بیش از یکصد و اندی رساله و کتاب تألیف نموده، چند لغت را به یکی از جهات مذکوره با یکدیگر ذکر و به شرح و ترجمه آنها به زبان ترکی پرداخته و شواهدی از مصرع‌ها و ابیات و رباعی فارسی بر مدعای خویش می‌آورد؛ وی در ذکر لغات، هیچگونه نظم و ترتیبی را نه از حیث ترتیب حروف اوائل یا اواخر کلمه و نه از حیث موضوع و... ملتزم نگردیده است. این کتاب که به شهادت عبارات و تصدیق اهل فن، ادیبانه نوشته شده، به نام «ابراهیم پاشا» وزیر سلطان سلیمان قانونی (۹۷۴ - ۹۲۶ هـ. ۶۶/ - ۱۵۲۰ م) بین سالهای ۹۴۰ - ۹۲۹ هـ. ۳۳/ - ۱۵۲۲ م که دوره صدارت «ابراهیم پاشا» بوده، تألیف گردیده است. متذکر می‌شویم این کتاب بعدها از سوی «احمد بن حقّی اسکوبی» ترتیب و تنظیم یافته است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [سده ۱۱ هـ. ۱۷/ م] □ عنوانها و نشانها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۳۰ □ تعداد سطر: ۱۷ □ اندازه متن: ۱۱ ۱/۳ × ۵ ۱/۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱ ۱/۴ × ۱۲ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج قهوه‌ای فرسوده.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است؛ روی برگ آغاز یادداشتی به خط دیوانی درباره «فاطمه بیک» با تاریخ ۱۰۷۲ ه. و همچنین تملک‌هایی از «رشید بن یحیی سرخلیفه» در سال ۱۲۰۷ ه.، «عثمان بن ولی» در سال ۱۰۷۲ ه.، «حسن رشدی» و یک مهر بیضی «مظهر لطف الهی عبدالله» و یادداشتی درباره کتاب، به نقل از کشف الظنون دیده می‌شود. در برخی برگها آثار رطوبت و آفت دیدگی مختصر و همچنین ترمیم اندک به چشم می‌خورد. در برگ انجام نیز یک دعا و یادداشت‌هایی متنوع و همچنین تملک «عثمان بن حسین افندی» آمده است؛ برگها مجدول به سنگرف است.

عثمانلی مؤلفی، ج ۱، ص ۲۲۴ - ۲۲۳؛ فهرست نسخه‌های خطی فارسی (منزوی)، ج ۳، ص ۱۹۸۵؛ فهرس المخطوطات التركیة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۲، صص ۴۴-۴۲؛ فهرس المخطوطات العربیة و التركیة و الفارسیة و البوسنیة فی مکتبة الغازی خسروک بسرایفو فی البوسنة والهرسک، ج ۷، ص ۴۱۲؛ کشف الظنون، ج ۱، ص ۷۵۸؛ هدیة العارفین، ج ۱، ص ۱۴۱؛ Topkapi Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S.26. «شماره ۳۲۷۴ مجموعه»

۷۷ دیوان اسعد 77 Dīvān-i Es'ad

ناظم: شیخ الإسلام محمد بن عبدالله، و صاف زاده^(۱) آق‌حصاری متخلص به «اسعد» (متوفای سال ۱۱۹۲ ه. / ۱۷۷۸ م).

موضوع: ادب منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «جانم اول جان جهان احمد مختاره فدا

مظهر نور خدا قاسم انواره فدا

فروغ حسنکی نورندن ایجاد ایلمش مولا

جمالک رشک نقش کلک بهزاد ایلمش مولا.

انجام: «ینه بر چاره اولورسه سن ایدرسن چاره

یوقسه بیچاره قالور محشره دک بیچاره».

گزارش متن: این دیوان حدوداً (۲۰۰۰) بیت از اشعار عارفانه و عاشقانه یکی از شعرای خوش ذوق و صوفی مسلک امپراتوری عثمانی است که در اشعار خویش به «اسعد» تخلص می‌نموده است. در قاموس الأعلام تخلص «اسعد» مشترک بین چند نفر می‌باشد؛ لیکن با توجه به بیت پایانی کتاب:

«بولور سن جمله اعدایه ظفر بو سال فرخنده

تقال ایلدم زیرا که تاریخی ظفر گلدی»

کلمه «ظفر» در آن بیت به حساب ابجد سال (۱۱۸۰ ه. / ۱۷۶۶-۶۷ م) می‌آید که نشان می‌دهد شاعر در آن تاریخ در قید حیات بوده است؛ بنابراین شاعر این دیوان ظاهراً منحصر در «وصاف زاده» می‌گردد و به احتمال قوی شاعر مورد نظر همین شخص بوده باشد والله العالم؛ وی بین مردم به «هندی ملا» نیز معروف بوده است. «وصاف زاده» اصالتاً اهل آق‌حصار (پروسکا)^(۱) در بوسنی و هرزگوین و یکی از شاعران برجسته عثمانی، در اوائل سلطنت سلطان عبدالحمید اول (۱۲۰۳-۱۱۸۷ ه. / ۱۷۷۳-۸۹ م) سمت شیخ الاسلامی نیز داشته است. ناظم در این مجموعه از «عمر پاشا» والی بغداد در سال ۱۱۸۰ ه. / ۱۷۶۶-۶۷ م طی قصیده‌ای ستایش کرده است.

گزارش نسخه: نوع خط: رقه □ کاتب: عمر بن ولی افندی □ تاریخ کتابت: ظهر روز یکشنبه ۱۱ ذی الحجة سال ۱۲۲۹ ه. / ۲۵ نوامبر ۱۸۱۴ م □ عنوانها و نشانیها: مشکى و سنگرف

□ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۸۵ □ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه متن: ۱۷×۱۱ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۳×۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] سبز؛ عطف: تیماج یشمی. ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است؛ روی برگ آغاز یک رباعی و یک مهر بیضی «عمر ۱۲۲۵» دیده می‌شود.

← عثمانلی مؤلفری، ج ۲، صص ۴۸۲ - ۴۸۱؛ قاموس الأعلام، ج ۲، ص ۹۰۹؛

Topkapi Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II, S.204.

«شماره ۲۶۵۱»

۷۸ دیوان بلاغت = دیوان تراپی Dīvān-i Belāgat = Dīvān-i Tūrābī

ناظم: حاج علی بابا، سینوبی قسطنونی مشهور به «امیرزاده افندی»، متخلص به «ترابی» (متوفای بعد از سال ۱۲۸۵ هـ/ ۶۹-۱۸۶۸ م).

موضوع: ادب منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الهی عبد عاجز روسیاهم بیلورسن حال و احوالم نه حاجت».

انجام: «شرمسارم روی سیاه جرممله شاهم الأمان

پیر حنکارم مدد قیل ایلله بر درمان بکا».

گزارش متن: دیوان اشعار یکی از شعرای دوره پایانی امپراتوری عثمانی در سده ۱۳ هـ/ ۱۹ م است که حاوی مراثی و مدیحه‌سرایی؛ اشعار عاشقانه بر اساس حروف تهجی؛ «الف نامه» در مدح حضرت رسول اکرم محمد مصطفی ﷺ؛ مدح شاه ولایت حضرت علی علیه السلام؛ مربعات؛ غزلیات و همچنین اشعاری به صورت تضمین از شعرای مختلف به سبک‌های: «معشر، متشع، مثنی، مسجع، مسدس، مخمس» با تخمیس ابیاتی

از فضولی (متوفای ۹۶۳ هـ/ ۵۶-۱۵۵۵ م) می‌باشد. بنا به گفته شاعر، داعی و باعث طبع شعر او نوجوانی به نام «اوحدی» بوده و اکثر اشعار هم در مدح و ستایش از وی است. با توجه به ستایش شاعر از سلطان عبدالعزیز عثمانی (۹۳-۱۲۷۷ هـ/ ۷۶-۱۸۶۱ م)، سرایش این اشعار بین سالهای ۸۵-۱۲۷۷ هـ/ ۶۹-۱۸۶۱ م می‌باشد؛ آخرین تاریخ موجود در اشعار وی ۱۲۸۵ هـ/ ۶۹-۱۸۶۸ م است. یادآوری می‌شود که این دیوان در سال ۱۲۹۴ هـ/ ۱۸۷۷ م از سوی مطبعه طوپخانه عامره در استانبول به چاپ رسیده است. گزارش نسخه: نوع خط: رقه □ کاتب: حاج حافظ اسماعیل جتی بدلا □ تاریخ کتابت: روز پنجشنبه ۲۷ ذی القعدة سال ۱۳۰۶ هـ/ ۲۶ ژوئیه ۱۸۸۹ م □ عنوانها، نشانها و تخلص‌ها: شنکرف و بنفش □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۲۷ □ تعداد سطر: میانگین «۱۸» □ اندازه متن: ۱۶×۱۳ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۳×۱۷ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] یشمی، ضربی، مجدول با ترنج.

ویژگیهای نسخه: بر فراز آغازین برگ نسخه نام کتاب دیوان بلاغت ثبت شده است؛ خطوط متن علاوه بر عناوین، نشانها و تخلص‌ها به رنگهای شنکرف، بنفش و مشکی نگارش یافته است.

← فهرس المطبوعات التركیة العثمانیة فی دارالکتب القومیة بالقاهرة، ج ۲، ص ۹۳؛ قاموس الأعلام، ج ۳، ص ۱۶۳۱.

«شماره ۲۳۱۸»

۷۹ دیوان بیدار Dīvān-i Bīdār

ناظم: حاج میرزا محمدحسین، تبریزی مشهور به «پیشیکچی»؛ متخلص به «بیدار» (متوفای بعد از سال ۱۳۵۱ هـ^(۱)/ ۳۳-۱۹۳۲ م).

۱. در زمان چاپ کتاب طریقه الادب، وی در قید حیات بوده است.

موضوع: ادب منظوم / زبان: فارسی، عربی و ترکی آذری.

آغاز: «نه چوخ جور و جفا چکدم گل اوزلی ماه یار اوسته

المدن اولمشام آیری سنون تک گل عذار اوسته

اجل مشتاقیم گلسون بو شیرین جانمی آلسون

گله بلکه او جانانم النده بر مزار اوسته».

انجام: «خواب رفتی یا که بیداری برادر گوش کن

ریشه حبّ علایق از دلت یکجا بکن

طالب مطلب مشو از خلقِ دونِ این جهان

می‌نیرزد بر جواب ناگوار تلخ نفی لن».

گزارش متن: دیوان اشعار شاعری گمنام از خطّه آذربایجان با تخلص شعری

«بیدار» است، شاعری برجسته که به سه زبان عربی، فارسی و ترکی آذری شعر

می‌سروده است. در مصادر، منابع و کتب تراجم از شرح حال این شاعر دلباخته

اهل بیت علیهم‌السلام جز اشاره‌ای گذرا در برخی از آنها، سخنی به میان نیامده است. این

دیوان، که گفته شده همگی به خامه زیبای خود سراینده (بیدار) است، حدود (۷۰۰۰)

بیت از اشعار، قصائد، غزلیات و رباعیات وی را شامل است که بخش قابل توجهی

از آنها به ترتیب حروف الفبا بین سالهای ۱۳۲۷ هـ. / ۱۹۰۹ م به بعد سروده و تنظیم

یافته است. اشعار «بیدار» بیشتر به زبان ترکی و در مصائب اهل البيت علیهم‌السلام و حاوی

اشعار دلنشین اخلاقی و عارفانه و اندکی نیز عاشقانه بوده و به مناسبت، به انتقاد

شدید از اوضاع عصر مشروطیت در ایران (۱۳۲۴-۲۷ هـ. / ۱۹۰۶-۹ م) نموده و از

اینکه مشروطه خواهان، (مجاهدین!) مانند «سید حسن تقی‌زاده»، مخالفین مشروطه

(خصوصاً مشروعه خواهان) را در عداد و شمار مستبدین قرار داده‌اند، مورد تمسخر

قرار داده است؛ «بیدار» در برخی ابیاتش در این موضوع گوید:

ز دست این چنین مشروطه فریاد بر استبداد اهلش آفرین باد!

خوشا آنان که نامش مستبد است! بهشت جاودان بازارشان باد

کجا رفت آن مجاهد باده نوشم که شیرین را رسا [ند] نزد فرهاد

کجا رفت آن مجاهد نام سگ خو که دین از بهر دنیا داد بر باد

مگر ظلم مجاهد عین عدلست ز ظلمت ای مجاهد داد فریاد

کدامین ظلم بالاتر ازین است که از دین کس ندارد اسم بر یاد

اگر قانون بُدی ما را کتابی چرا بر ما خدا قرآن فرستاد

اگر بودی «تقی زاده» امامی کدامین معجزه بر ما نشان داد.

«بیدار تبریزی» گویا آثار خود را در ضمن کتابی تحت عنوان دیوان کلیات شیر و شکر گرد

آورده و کتاب طریقه‌الادب از آن کلیات را در سال ۱۳۵۱ هـ. / ۱۳۳۰-۳۳ م در تبریز چاپ

کرده که بیشتر آن نثر و اندکی نیز منظوم است؛ ضمناً بر فراز آغازین برگ نسخه حاضر

(دیوان بیدار) نیز عنوان کتاب سراج الأنوار نگاشته شده که محتمل است این اثر نیز بخشی از

مجموعه کلیات شیر و شکر وی باشد والله العالم.

در پایان این دیوان ابیات و غزلهایی از شاعران دیگر همچون: قآنی، فیض،

حسین طهباز، یغمائی، باقر کاشی، سعدی، کربلایی محمد حسین پدر مهدی آقا،

طیب، جامی، حاجی ملا مهدی مرنندی، صباحی، زرگر، حافظ، قدسی، ساغر،

قصاب، ظهیر، مهستی، شیدا، عراقی (و تخمیس برخی ابیات وی) و ... آمده است.

ضمناً در (برگ ۱۸۷) منظومه‌ای تحت عنوان «قواعد طیبیه منظوم» نگاشته شده که گویا آن

نیز از «بیدار» باشد.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ معرب زیبا □ کاتب: احتمالاً شاعر^(۱) □ تاریخ کتابت^(۲) [تألیف]: [سده ۱۱۴ هـ. / ۲۰ م] □ عنوانها و نشانیها: بنفش □ نوع کاغذ: فرنگی خط‌دار □ تعداد برگ: ۱۹۲ □ تعداد سطر: ۲۱ □ اندازه متن: ۱۰ × ۱۶ ۱/۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱ ۱/۲ × ۱۳ ۱/۲ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای، مجدول.

ویژگیهای نسخه: نسخه نفیسی است که گفته شده به خط ناظم است، ابیات در حاشیه تصحیح گردیده و دارای حاشیه‌نویسی فراوانی است که غزل‌های جدید ناظم می‌باشد. یک تاریخ وفات (۱۳۵۵ هـ.) مربوط به «فاطمه» عیال «حاجی علی نقی طاهباز» به خط «کاظم طاهباز» و در انجام نیز تاریخ اجباری رفتن (سربازی) «کاظم طاهباز» ۷ محرم الحرام ۱۳۱۶، ذکر شده که با توجه به قانون سربازگیری، تاریخ مذکور باید مراد شمسی بوده باشد چنانچه در پاورقی نیز بدان اشاره شد. مهر و امضای مرحوم آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی در آغاز و انجام نسخه دیده می‌شود.

← سخنوران آذربایجان، ج ۲، ص ۷۵۸؛ طریقه الأدب، تبریز: مطبعة مشهدی آقا، ۱۳۵۱ هـ؛ فهرست کتابهای چاپی فارسی، ج ۳، ص ۳۴۶۰؛ مفاخر آذربایجان، ج ۳، ص ۱۵۵۳. «شماره ۶۶۸۹»

۸۰ دیوان جوری 80 Dīvān-i Cevrī

ناظم: ابراهیم دده بن عبدالله، مولوی قسطنطنینی مشهور به «خرّاط زاده»، متخلص به «جوری» (متوفای سال ۱۰۶۵ هـ. / ۱۶۵۴-۵۵ م).

موضوع: ادب منظوم / زبان: ترکی عثمانی، فارسی.

۱. در آغاز و انجام و فواصل، عبارت: «به خط خودش» آمده، لیکن از آنجائی که در آغاز نام کاتب «کاظم طاهباز» قلم‌گیری شده و کتاب هم پاکتویس و به اصطلاح «مبیضه» است، به نظر می‌رسد نسخه به خط همان «طاهباز» بوده باشد و نهایت «بیدار تبریزی» بازنویسی نموده و ابیات و مطالبی را بعداً بدان افزوده است.

۲. در انجام تاریخ کتابت «غزه ذی الحجة الحرام ۱۳۱۲» آمده که به احتمال قوی تاریخ ۱۳۱۲ تاریخ شمسی است و نه قمری؛ بنابراین این نظر که نسخه به خط «طاهباز» است، تقویت می‌شود.

آغاز: «اولکه صد فهم و خرد بر سوزینک ملزم‌مدیر

انما افصح خبر معجز نطق و دمیدر».

انجام: «حق است کرامت همه اهلش هم حق

لیکن نه چنانکه اهل ظاهر دانند

...» ناتمام.

گزارش متن: در آغاز دیوان، قصائد بسیاری در مدح و رثای پادشاهان عثمانی، خصوصاً سلطان مرادخان چهارم (۴۹-۱۰۳۲ هـ. / ۴۰-۱۶۲۳ م) و وزیران آنها و سپس به ترتیب چند ترکیب بند و ترجیع بند در موضوعات مختلف و غزلیات (اصل دیوان) به ترتیب حروف تهجی و تواریخ منظوم، رباعیات، ابیاتی چند درباره مثنوی معنوی و منفرقات دیگر آمده است. «جوری»، که از عرفا و شعرای معروف دوره میانی امپراتوری عثمانی در سده ۱۱ هـ. / ۱۷ م است و به زبانهای ترکی و فارسی شعر می‌سروده، اصالتاً ایرانی و پدرش اهل «فیروزآباد»^(۱) استان فارس بوده و در زمان سلطان سلیم خان دوم (۹۸۲-۹۷۴ هـ. / ۷۴-۱۵۶۶ م) به آناتولی مهاجرت کرده است. شاعر این دیوان به جهت علاقه به سرزمین پدری‌اش - خصوصاً شاعران برجسته‌اش - رساله‌ای مستقل با عنوان احوال سلوک حافظ شیرازی به زبان ترکی نگاشته که نسخه‌ای از آن در «ترجمان گازی کتبخانه‌سی» (کتابخانه روزنامه ترجمان) در استانبول نگهداری می‌شود؛ «جوری» دارای سرعت قلم فوق‌العاده‌ای بوده، به گونه‌ای که طبق نوشته برخی تذکره‌نویسان، وی روزی هزار بیت به خط زیبا می‌نوشته است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [سده ۱۱۲ هـ. / ۱۸ م] □ عنوانها و نشانیها:

شنگرف □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۱۶۰ □ تعداد سطر: ۱۹ □ اندازه متن: ۱۵ × ۶ ۱/۲

۱. نام قدیم «فیروزآباد»، «قبر»، «کور» یا «جور» بوده است. ← قاموس الاعلام، ج ۳، ص ۱۸۴۸.

سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۱×۲۱ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج فرسوده، قهوه‌ای روشن، مجدول به طلا با لبه برگردان.

ویژگیهای نسخه: قبل و بعد از اصل دیوان، برگهایی متضمن اشعاری از «روحی بغدادی» (متوفای سال ۱۰۱۴ هـ/ ۶۰۵-۱۶۰۵ م)، فهیم افندی (متوفای سال ۱۲۶۲ هـ/ ۱۸۴۶ م) و ... و همچنین افزودگی‌هایی دیگر که «احمد اسکداری»، «اسحاق الفقیر» و دیگران، بعدها روی نسخه نگاشته‌اند، دیده می‌شود. در برگهای آغازین نسخه تملک «محمد رفیع‌اشتری زاده»، «سید احمد رشید عبدالله افندی زاده»، «سید ابراهیم محمد بن عبدالرحیم» و همچنین مهرهای بیضی «شاداد عاد نمرود عاد ابوجهل لعین فرعون ملعون» و «الهی بحق کعبه بطحاء بحق طور کلیم‌الله... مدینه مراد ابراهیم ۱۲۱۶» و بیضی بزرگ دیگر دارای طلسم و مهر دایره «توکللت علی الحق القیوم الجلیل احمد علی بن ابراهیم الخلیل» و مهر بیضی دیگری نیز با عبارت «السید احمد رشید ۱۲۰۰» به چشم می‌خورد؛ ضمناً برگها مجدول به شنگرف می‌باشد. عثمانلی مؤلف‌لری، ج ۲، صص ۱۲۸-۱۲۶؛ قاموس الأعلام، ج ۳، ص ۱۸۵۱؛ هدیه العارفین، ج ۱، ص ۳۲؛

Topkapi Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II, S.152-153.

«شماره ۷۸۳»

۸۱ دیوان حامی

81 Dīvān-i Hāmī

ناظم: احمد بن عبدالله، آمدی رومی متخلص به «حامی» (متوفای سال ۱۱۶۰ هـ/ ۱۷۴۷ م).

موضوع: ادب منظوم/ زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «نشئه می غارة رخسار ال اولمش سکا

روغن گل دهن قندیل جهان اولمش سکا».

انجام: «نه گوردی شنبه دل داغ سینه دن غیری

هنرله حامی یکنجه کبی نامدار اوله لی».

گزارش متن: دیوان «حامی افندی» است که در حدود (۴۰۰) بیت به صورت غزل سروده شده و به ترتیب حروف تهجی در این دیوان گردآوری شده است. «حامی آمدی» از کاتبان، ادباء و شاعران شهر دیاربکر (آمد) بوده و اشعار زیبایی را از خود به یادگار نهاده است. دیوان این شاعر در سال ۱۲۷۳ هـ/ ۱۸۵۶-۵۷ م از سوی مطبعة جريدة الحوادث استانبول به چاپ رسیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: رقعہ □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ هـ/ ۱۹۰۰ م] □ عنوانها و نشانیها: قرمز □ نوع کاغذ: فرنگی، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۴۱ (۸۰b - ۱۲۱a) □ تعداد سطر: چلیپا □ اندازه متن: در هامش نگاشته شده □ اندازه جلد: ۱۵×۲۶ سانتیمتر □ نوع جلد: مشمعی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: این دیوان در هامش دیوان رحمی - که ان شاء الله در صفحات بعدی این فهرست معرفی خواهد شد - نگارش یافته است. آثار مختصری از ربوبت بر لبه برگها مشاهده می‌شود. تخلص شاعر در ابیات غزلها به رنگ قرمز نگاشته شده است. در انجام این دیوان تا آخر کتاب، تخمیس یا تسدیس اشعار «کامی» دیده می‌شود که تحت عنوان: دیوان کامی معرفی خواهد گردید.

عثمانلی مؤلف‌لری، ج ۲، صص ۱۴۰-۱۳۹؛ فهرس المطبوعات التركية العثمانية في دارالکتب القومية بالقاهرة، ج ۲، ص ۹۴؛ هدیه العارفین، ج ۱، ص ۱۷۴. «شماره ۴۰۰۸ مجموعه»

۸۲ دیوان راغب

82 Dīvān-i Rāḡib

ناظم: صدر الوزراء محمد راغب پاشا بن محمد^(۱) شوقی قسطنطینی مشهور به

۱. در فهرست کتابخانه موزه طوب قایی سرای استانبول، تحت عنوان «مصطفی شوقی» ثبت شده است.

«قوجه راغب»، متخلص به «راغب» (متوفای سال ۱۱۷۶ هـ. / ۶۳-۱۷۶۲ م).

موضوع: ادب منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «نه عجب سرعت ايله گلدی بوئیل ماه صیام

چکدی بر باش گلوب بلده بغداده لجسام».

انجام: «دخی چوق کیمسه بزم کیمی گلوب کن‌گول

بیویه در قاعده وضع سپهر دوار».

گزارش متن: دیوان اشعار «راغب» مشتمل بر حدود (۱۰۰۰) بیت در مدح و قصاید

از جمله «قصیده رمضانیه» و غزلیات وی است که به ترتیب حروف تهجی نگارش یافته

است. ناظم علاوه بر وزارت و صدارت در دربار عالی باب به سه زبان ترکی، فارسی

و عربی هم شعر می‌سروده و کتابخانه جامع و مهمی در استانبول داشته که بسیاری از کتب

نادر در آن جمع بود و گویا اکنون به کتابخانه سلیمانیه استانبول منتقل شده است. دیوان

شعر «راغب پاشا» مشتمل بر اشعار ترکی و چندی هم اشعار فارسی است؛ آخرین این

اشعار در سال ۱۱۷۴ هـ. / ۶۱-۱۷۶۰ م سروده شده است. این دیوان نخستین بار از سوی

مطبعة بولاق قاهره در سال ۱۲۵۳ هـ. / ۱۸۳۷ م به چاپ رسیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۸۲ هـ. / ۶۹-۱۷۶۸ □ عنوانها

و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۳۴ □ تعداد سطر: ۲۱ □ اندازه متن:

۱۷ ۱/۴ × ۸ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۲ × ۱۴ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی،
لچک، بالبه برگردان.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است؛ روی برگ آغاز یک سرلوح زیبا،

سبک ترکی، زمینه طلا و لاجورد با گل و برگ الوان و طرحهای اسلیمی طلایی و جداول طلا

دیده می‌شود؛ همچنین تملکی روی همان برگ با عنوان «محمد اسعد قاضی عسکر» با تاریخ

۱۱۸۷ هـ. آمده است. برگ انجام، نونویس و مربوط به سده ۱۴ هـ. / ۲۰ م است، لیکن تاریخ

موجود در آن ۱۱۸۲ هـ. فقط برای سایر برگهای نسخه صحیح است. برگها مجدول به مشکی، طلا و شنکرف است.

«ایضاح المکنون فی الذیل علی کشف الظنون، ج ۱، ص ۵۰۴؛ عثمانلی مؤلفری، ج ۲، صص

۱۹۲ - ۱۹۰؛ فهرس المخطوطات الترتکبة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۲، ص ۶۷؛

فهرس المطبوعات الترتکبة العثمانیة فی دارالکتب القومیة بالقاهرة، ج ۲، ص ۹۶؛ قاموس الأعلام،

ج ۳، ص ۲۲۴۷؛ هدیه العارفین، ج ۲، ص ۳۳۴

Topkapi Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II, S.202.

«شماره ۳۱۴۲»

۸۳ دیوان رحمی 83 Dīvān-i Rehmi

ناظم: پیرمحمد چلبی بن بالی نقاش رومی، بروسوی متخلص به «رحمی» (متوفای
سال ۹۷۵ هـ.^(۱) / ۶۸-۱۵۶۷ م).

موضوع: ادب منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «ای شهنشاه ملائک خادم و خیرالبشر

خاکپای اکرمی کزوبیانه تاج سر».

انجام: «رحمیا دیرلر آگه مرد وزن

آخشام اولنجه دیده لر روشن».

گزارش متن: دیوان ترکی یکی از شعرای برجسته دوره میانی امپراتوری عثمانی در قرن

۱۰ هـ. / ۱۶ م در دوره سلطنت سلطان سلیمان خان قانونی (۹۷۴-۹۲۶ هـ. / ۶۶-۱۵۲۰ م)

است که در حدود (۲۶۰۰) بیت مشتمل بر قصائد، غزلیات، رباعیات و مفردات که برخی از

آنها در مدح بزرگان دین و سیاست همانند: ابراهیم پاشا (صدر اعظم)، قپودان [کاپیتان]

۱. در قاموس الأعلام تاریخ درگذشت وی سال ۹۷۴ هـ. / ۶۷-۱۵۶۶ م ثبت گردیده است.

مصطفی پاشا و ... است، به زبان ترکی و اندکی نیز به زبان فارسی (برگ ۷۷) سروده شده است. گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ کاتب: سید محمود بن عثمان، سیروزی □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۹۴ هـ. / ۱۷۸۰ م □ محل کتابت: قسطنطنیه □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۸۵ (۶۱b - ۱۴۶a) □ تعداد سطر: ۱۹ □ اندازه متن: $۱۵ \times ۷\frac{1}{4}$ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۶×۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی. ویژگیهای نسخه: دارای دو سرلوح بسیار زیبا (در برگهای آغازین نسخه و برگ ۸۰) به سبک ترکی است که نخستین آن با زمینه طلا و لاجورد همراه گل و برگ الوان و نگاره‌های اسلیمی و جداول قرمز، سبز، طلا، نارنجی و خطوط مشکی همراه بازوبندی زمینه طلایی و لاجورد؛ دیگری زمینه طلا با گل و برگ الوان همراه جداول طلا، سفیداب، رنگ خاکستری، قرمز، نارنجی و خطوط مشکی به انضمام بازوبندی طلائی که در میان آن به خط قرمز عبارت «غزلیات فی حرف الألف» نقش بسته است. برگها مجدول به طلا و خطوط مشکی است. در هامش این دیوان، دیوان حامی نگاشته شده که در صفحات پیشین معرفی گردید. ضمناً پس از آن اشعار و غزلیاتی در تخمیس و تسدیس ابیات «کامی» و قصایدی از «پرتو»، «رفعت بابا»، «عزت پاشا» و ... دیده می‌شود.

عثمانلی مؤلفاری، ج ۲، صص ۱۸۱ - ۱۸۰؛ فهرس المخطوطات التركیة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۲، صص ۶۹ - ۶۸؛ قاموس الأعلام، ج ۳، ص ۲۲۷۰؛ کشف الظنون، ج ۱، ص ۷۸۹؛ هدیه العارفین، ج ۲، صص ۲۵۰ - ۲۴۹.

«شماره ۸ + ۴۰ مجموعه»

84 Dīvān-i Sabrī

۸۴ دیوان صبری

ناظم: قاضی محمد شریف بن احمد نازک، علمی^(۱) زاده ادرنوی رومی مشهور به «صبری شاکر»، متخلص به «صبری» (متوفای سال ۱۰۵۵ هـ. / ۱۶۴۵ م).

۱. در برخی مصادر همچون عثمانلی مؤلفاری از پدر وی تحت عنوان: «حلمی» یاد شده است.

موضوع: ادب منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «تعالی الله زهی رخس صبا سیر سلیمانی

که آگه صبح نصرتدر صباح الخیر پیشانی».

انسجام: «منت خدایه ای صنم مبتلا فریب

آمد شد خیالکه مانع دگل رقیب».

گزارش متن: دیوان ترکی «شریف صبری افندی» از شعرای بزرگ دولت عثمانی در دوره سلطنت سلطان مرادخان چهارم (۱۰۳۲-۱۰۴۹ هـ. / ۱۶۲۳-۱۶۴۰ م) و سلطان ابراهیم خان (۱۰۴۹-۱۰۵۸ هـ. / ۱۶۴۰-۱۶۴۸ م) است که حدوداً در (۱۸۰۰) بیت مشتمل بر قصائدی در مدح سلطان مرادخان، شیخ الاسلام یحیی افندی (متوفای ۱۰۵۳ هـ. / ۱۶۴۳-۱۶۴۴ م)^(۱) شیخ الاسلام ابوسعید افندی (متوفای ۱۰۷۲ هـ. / ۱۶۶۱-۱۶۶۲ م)^(۲)، خواجه زاده، میرزا یوسف، میر آخور اول و دیگران؛ و همچنین مشتمل بر غزلیات، رباعیات و ابیات دیگری در موضوعات گوناگون می‌باشد. این دیوان برای نخستین بار با عنوان: دیوان صبری شاکر در سال ۱۲۹۶ هـ. / ۱۸۷۹ م از سوی مطبعة الجوائب استانبول به چاپ رسیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق و شکسته نستعلیق □ کاتب: سید محمود بن عثمان، سیروزی □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۹۳ هـ. / ۱۷۷۹ م □ محل کتابت: قسطنطنیه □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۵۹ (۵۹a - ۱b) □ تعداد سطر: ۱۹ □ اندازه متن: $۱۵ \times ۷\frac{1}{4}$ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۶×۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: دارای یک سرلوح زیبا به سبک ترکی با زمینه طلا و سبز همراه گل و برگ الوان، با جداول طلا، لاجورد، شنگرف و خطوط مشکی و بازوبندی با زمینه لاجورد

۱. شرح حال وی در عثمانلی مؤلفاری، ج ۲، صص ۴۹۹-۴۹۸ ثبت گردیده است.

۲. شرح حال وی در قاموس الأعلام، ج ۱، ص ۷۲۳ ثبت گردیده است.

و طلائی است. برگها مجدول طلا و خطوط مشکی است. روی برگ آغاز تملک «درویش محمد اسعد» با تاریخ ۱۲۰۹ هـ. و ابیاتی همچون غزل «فتحی افندی» و یادداشتهای دیگر دیده می‌شود. در هامش این دیوان، دیوان کامی نگاشته شده که متأسفانه تمام عبارتهای آن تقریباً محو شده! که در صفحات بعدی إن شاء الله معرفی خواهد شد.

عثمانلی مؤلفی، ج ۲، صص ۲۸۱ - ۲۸۲؛ فهرس المخطوطات التركیة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۲، ص ۷۶؛ قاموس الأعلام، ج ۴، ص ۲۹۳۶؛ کشف الظنون، ج ۱، ص ۷۹۷؛ هدیه العارفین، ج ۲، ص ۲۸۲؛

Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, PP.190-191; *Elenco del Manoscritti Turichi Della Biblioteca Vaticana*, P.177; *Topkapi Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, C.II, S.147; *Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, C.II, S.313-322.

«شماره ۴۰۰۸ مجموعه»

۸۵ دیوان عابد

85 Dīvān-i 'Ābid

ناظم: زین العابدین (زین العباد) علی بن فضل الله، بیرمی لاری حسینی مشهور به «شاه زند»، متخلص به «عابد» و «عباد» (سده ۸ هـ / ۱۴ م).

موضوع: ادب منظوم / زبان: فارسی و ترکی آذری.^(۱)

آغاز: افتاده «...مونس حضرت ولی لایق قربت ولی

دور فتادی از حرم گرچه ره صفا توئی».

انجام: «الا ای گردش گردون گردان وی بازچهات داده بمردان

۱. گویش کنونی ترکان استان فارس (خصوصاً قشقایی‌ها) بیشتر لهجه‌هایی (از ترکی آذری) است، لیکن نسبت به گویش ترکان سده هشتم هجری این منطقه - که ناظم نیز از ترکان همین منطقه است - محل تأمل است؛ در هر صورت اشعار با لهجه آذری سروده شده است.

سلاطینان وی از پیا فکندی کجاگیری تو دست دردمندان».

گزارش متن: مجموعه اشعار عرفانی شاعری توانا، عارفی شیدا، قلندری بی‌پروا، محب صادق آل عبا^(ع) و منتسب به خاندان علی مرتضی^(ع) است که در سده ۸ هـ / ۱۴ م می‌زیسته است؛ اشعار وی بیشتر به سبک مولانا می‌باشد؛ ابیات ذیل به تخلص، نسب، موطن و ارادت شاعر به اهل بیت^(ع) خصوصاً امام زمان^(ع) اشارت دارد:

عابد فیروز بخت ما بگوی شمس مولای جهانم ایلدی

* * *

گر تو نسب عباد پرسی میدان که ز آل مرتضی است

* * *

چون من ز پشت نبی و علی گهر دارم عباد مستم و سادات و میر رندانم

* * *

ما زاده شمسیم نه زاینده تبریز ماننده عابد

نر بیرم و رومیم ز ملک صمدانیم میر صمدانی

* * *

روئی بنما زمام بریابی از کف شهید کربلائی

ای مهدی خاندان احمد تاکی ز خسال بری جفائی

برقع بگشای تا به بندم ز نثار بت کلیسائی

گویند جزای صابران خیر صبر از تو نخواهم این جزائی

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق مایل به نسخ □ تاریخ کتابت: [سده ۱۰ هـ / ۱۶ م]

□ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنکی □ تعداد برگ: ۲۱ (۱۸ - ۲۱۸) □ تعداد

سطر: میانگین «۲۰» □ اندازه متن: ۱۸×۱۰ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۳ سانتیمتر

□ نوع جلد: میشن مشکی.

ویژگیهای نسخه: نسخه نفیسی است که لبه‌های زیرین برگها فرسوده شده است، پاره‌ای از برگها افتاده و حاشیه‌نویسی اندکی در برخی برگها دیده می‌شود. آثار رطوبت ناچیز و مرمت در برخی برگها مشاهده می‌گردد. اغلاط چندی به متن سرایت کرده که ناشی از کاتب بوده است.

❧ إيضاح المکنون في الذیل علی كشف الظنون، ج ۱، ص ۵۱۵؛ الذریعة، ج ۹/۲، ص ۶۶۲؛ ریاض العارفین، ص ۱۰۰؛ لغت نامه دهخدا ماده «بیرم»؛ مجمع الفصحاء، ج ۱، ص ۳۳۹.

«شماره ۱۱۳۸۹ مجموعه»

۸۶ دیوان عالی

86 Dīvān-i 'Ālī

ناظم: مصطفی بن احمد بن عبدالمولی، گلیپولی رومی دفتری متخلص به «عالی» (متوفای سال ۱۰۰۸ ه. / ۱۶۰۰-۱۵۹۹ م.).

موضوع: ادب منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: (۱) افتاده «...»

علیمی که پرورده عقل کل نبرده بکنه صفات تو راه.

انجام: «...»

نثر و نظمک سریرینه والی شعرا خیلینک شهی عالی.

گزارش متن: این دیوان مشتمل بر قصائد، غزلیات، رباعیات و تواریخ است که حدوداً در (۷۰۰۰) بیت سروده شده و به سلطان مرادخان سوم پادشاه عثمانی

۱. آغاز اصل کتاب: «انتخاب جواهر اسماء سطر بسم الله است ای دانا...

الف حمید لیلهم علام کبان الفنا مورخ الأعوام.

(۱۰۰۳-۹۸۲ ه. / ۹۵-۱۵۷۴ م) تقدیم گردیده است؛ در این دیوان شخصیتهایی از دولت مردان عثمانی مورد مدح قرار گرفته است؛ این دیوان از آن جهت که در نعوت بزرگان است، ممکن است منظومه مهر و ماه وی باشد و از جهت دیگر چنانکه نام مهر و وفادار مقدمه دیوان آمده و آن هم اتفاقاً (۷۰۰۰) بیت است، ممکن است مهر و وفا باشد، لیکن در موضوع حکایات نیست؛ لذا عنوان عام: دیوان عالی را انتخاب و بر آن می‌نهمیم.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق زیبا □ تاریخ کتابت: [اواخر سده ۱۱ ه. / ۱۷ م] □ عنوانها و نشانیها: طلایی □ نوع کاغذ: ... [به جهت ترمیم و زر ورقی که روی برگها کشیده شده، نوع کاغذ مورد شناسائی واقع نگردید] □ تعداد برگ: ۱۸۲ □ تعداد سطر: ۱۷ □ اندازه متن: ۱۳ ۱/۴ × ۷ ۱/۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۲ × ۱۹ ۱/۴ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج زرد سیر، با ترنج مشکی، ضربی، منقوش به آیه شریفه «و إن یکاد الذین کفروا لیزلقونک بأبصارهم لَمَا سمعوا الذکر...» (۱).

ویژگیهای نسخه: دارای دو سرلوح کوچک زیبا متمایل به سبک ترکی، زمینه لاجورد و طلا (که محو شده) با گل و برگ الوان، است، آثار شدید آفت دیدگی جانوری و رطوبت دارد که از سوی متخصصان این کتابخانه مرمت شده و روی تمام برگها زر ورقی مخصوص کشیده شده است. روی آغازین برگ نسخه مهرهای بیضی شکل «حسین بن سلیمان» و «صبحگاهی... بیدار... دعا... عون...» و تملک «محمد بن ابراهیم مشهور به عقلی» و همچنین یادداشتهایی با تاریخ منقول (توجه شود) ۹۶۵ ه. دیده می‌شود. برگها مجدول به طلا و مرکب مشکی است.

❧ عثمانلی مؤلفری، ج ۳، صص ۹۴-۸۵؛ فهرس المخطوطات الترتکبة العثمانية في دارالکتب المصرية بالقاهرة، ج ۲، صص ۸۱-۸۰؛ فهرس المخطوطات العربية والترکبة و الفارسية و البوسنوية في مكتبة الغازي خسروک بسرایفو في البوسنة و الهرسک، ج ۴، ص ۱۲۳؛ فهرس المخطوطات

العربیّة و الفارسیّة و التّركیّة بمكتبة البلاط القیصری فی فیئاً بالتمساء، ج ۱، ص ۶۵۱؛ قاموس الأعلام، ج ۴، ص ۳۰۵۰؛ كشف الطّنون، ج ۲، ص ۱۹۱۴؛ هدیه العارفین، ج ۲، ص ۴۳۸؛
Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, PP.261-262.
 «شماره ۸۶۲»

۸۷ دیوان کامی 87 Dīvān-i Kāmī

ناظم: محمد شعبان^(۱) بن احمد آمدی رومی متخلص به «کامی» (متوفای سال ۱۳۰۱ هـ/ ۸۴-۱۸۸۳ م).

موضوع: ادب منظوم/ زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «باسم حق بخش مزیت نظمه قلدم ابتدا

شاهد دیوان عشقه اول حسنه انتها».

انجام: «بلیغانه... یازلدی نظمه تاریخ

نقییر ای علم لطفدر یا هو تمام اولدی».^(۳)

گزارش متن: دیوان ترکی «کامی افندی» است، که در حدود (۱۰۰۰) بیت به صورت غزل و بر اساس حروف الفبا سروده و تنظیم گردیده است. ناظم از دانشمندان و مشاهیر دیاربکر (آمد) بوده و صاحب تألیفات بوده و اجازاتی نیز از علمای برجسته مصر همانند

۱. در هدیه العارفین «محمد بن شعبان» آمده، لیکن بر اساس یادداشت برگ آغاز نسخه، نسخه چاپی و عبارات خود ناظم «شعبان» نام خود وی بوده است نه پدرش، مانند این مصرع (برگ ۵۸): «طفل... ایل بلور عالم بلور شعبانکم»؛ ضمناً در همان منبع تاریخ درگذشت وی هم به اشتباه ۱۲۰۱ هـ/ ۱۷۸۶-۸۷ م آمده که صحیح آن ۱۳۰۱ هـ/ ۱۸۸۳ م است.
 ۲. بر اساس یادداشت آغاز نسخه تاریخ ولادت وی سال ۱۲۲۰ هـ/ ۱۸۰۵ م و ماده تاریخ آن را بیت ذیل دانسته‌اند:
 «گلوپ بر اهل همت دیدی تاریخ جلالندی ذکر گاه عزیزان».

و این با نظر طاهر بروسوی در کتاب عثمانلی مؤلفری نیز سازگار است.

۳. آغاز و انجام چنین خوانده می‌شود و تاریخ مذکور هم در انجام به جهت محو شدگی بیش از حد، قرائت نگردید.

«ابراهیم باجوری» دارد. اشعار «کامی آمدی» بیشتر عاشقانه و اندکی نیز عارفانه می‌باشد. دیوان اشعار این شاعر گرانمایه در زمان حیات وی در سال ۱۲۸۰ هـ/ ۶۴-۱۸۶۳ م به صورت سنگی به چاپ رسیده است. شایان ذکر است که این شاعر را نباید با «کامی ادرنوی» و «کامی چلبی»، که آنها نیز صاحب دیوان‌هایی به زبان ترکی هستند، اشتباه کرد.

گزارش نسخه: نوع خط: رقعہ □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ هـ/ ۱۹ م (عصر ناظم)] □ عنوانها و نشانیها: مشکی □ نوع کاغذ: فرنگی، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۷۷ (۳۸-۸۰) □ تعداد سطر: در هامش نگاشته شده □ اندازه متن: در هامش نگاشته شده □ اندازه جلد: ۲۶×۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمعی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: این دیوان در هامش دیوان رحمی و دیوان صبری، که در صفحات پیشین این معرفی گردید، نگارش یافته، لیکن متأسفانه بنا به عللی نامعلوم تمام ابیات این دیوان عمداً پاک شده؟! و بسیاری از عبارات و ابیات محو شده که البته با اندکی تأمل به زحمت خواناست! آثار مختصری از رطوبت بر لبه برگها مشاهده می‌شود. بین برگهای (۱۲۲ب - ۱۴۷ب) این مجموعه نیز اشعاری از «کامی» و یا تخمیس ابیات وی آمده است.

← عثمانلی مؤلفری، ج ۱، ص ۳۳۹؛ فهرس المطبوعات التّركیّة العثمانیّة فی دارالکتب القومیّة بالقاهرة، ج ۲، ص ۱۰۴؛ هدیه العارفین، ج ۲، ص ۳۴۶.

«شماره ۴۰۰۸ مجموعه»

۸۸ دیوان نابی 88 Dīvān-i Nābī

ناظم: یوسف بن عبدالله، رهاوی قسطنطینی رومی متخلص به «نابی» (متوفای سال ۱۱۲۴ هـ/ ۱۷۱۲ م).

موضوع: ادب منظوم/ زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «نه ذلتدر خموشان غروره کشف حال ایتمک

گران گوشان استغنایه تفهیم مقال ایتمک».

انجام: «فکر تدبیرک اولور گردون ایچنده کارگر

بند قونداق منع ایدرسه جنبش گهواره‌یی».

گزارش متن: این مجموعه بخشی از دیوان نابی است که در ضمن مجموعه اللطائف و صندوق المعارف - که در صفحات آینده معرفی خواهد شد - آمده است و از آنجائی که بخش قابل توجهی از دیوان نابی را شامل است، مستقلاً فهرست گردید. ناظم در دوره سلطان محمد چهارم پادشاه عثمانی (۹۹-۱۰۵۸ هـ/ ۸۷-۱۶۴۸ م) به استانبول آمده و در مصاحبت «مصطفی پاشا» به شغل «کاتب دیوان» اشتغال ورزیده است؛ وی یک سفر مأموریتی هم از جانب همان سلطان به حرمین شریفین داشته و گزارش مأموریت خویش را تحت عنوان تحفة الحرمین نگاشته، که نسخه‌ای از آن در صفحات پیشین از نظر گذشت. این دیوان شامل بخشی از رباعیات، غزلیات، مقطعات، مفردات و دو بیتی‌های وی است. دیوان نابی برای نخستین بار در سال ۱۲۵۷ هـ/ ۱۸۴۱ م از سوی مطبعة بولاق در قاهره به چاپ رسیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق زیبا □ تاریخ کتابت: [سده ۱۲ هـ/ ۱۸ م] □ عنوانها و نشانها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۳۲ (۹۸-۴۲b) □ تعداد سطر: در هامش نگاشته شده «سه ستونی» □ اندازه متن: میانگین ۱۶×۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰×۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای، ضربی، مجدول.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است؛ بین برگهای (۳۶a-۴۲b) اشعاری از سعدی شیرازی در هامش و حواشی برگها با طلا نگاشته شده است و همچنین مطالبی منتخب از کتاب الإعجاز و الإيجاز تصنیف «ابو منصور عبدالملك بن محمد ثعالبی» و رساله زبدة التصایح که البته این رساله اخیری در صفحات آینده معرفی خواهد شد.

«إيضاح المکنون فی الذیل علی کشف الظنون، ج ۱، ص ۵۳۲؛ عثمانلی مؤلفری، ج ۲، صص ۴۵۰-۴۴۸؛ فهرس المخطوطات الترتیبیة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۲، صص ۹۸-۹۶؛ فهرس المطبوعات الترتیبیة العثمانیة فی دارالکتب القومیة بالقاهرة، ج ۲، صص ۱۰۶-۱۰۵؛ قاموس الأعلام، ج ۶، ص ۴۵۳۴؛ هدیه العارفین، ج ۲، ص ۵۶۸؛

Topkapi Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II, S.170-173.

«شماره ۲۵۵۸ مجموعه»

۸۹ دیوان یحیی

ناظم: شیخ الإسلام یحیی بن زکریا بن بیرام، قسطنطینی رومی (متوفای سال ۱۰۵۳ هـ/ ۴۴-۱۶۴۳ م).

موضوع: ادب منظوم/ زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «بر دلد که عشقک اودی اوله پیدا حاشاکه سوی یانمیه خاشاک آسا
هر قطره‌سی گویا که بر آتش پاره عشق آتشنی گوز یاشی ایتمز اطفایا».
انجام: «اوقی نظم یحیایی آواز آیله که پر سوز سوز خروش گلور سازیله
ملک نغمه کی استماع ایلسون فلک شوقه گلسون سماع ایلسون».

گزارش متن: دیوان ترکی شیخ الإسلام یحیی افندی است که در حدود (۱۸۰۰) بیت به صورت غزل، قصیده، رباعی و تک بیتی می‌باشد. وی از شعرای برجسته عثمانی در سده ۱۱ هـ/ ۱۷ م است که در دوره‌های سلطنت سلطان مصطفی خان اول (۲۷-۱۰۲۶ هـ/ ۱۸-۱۶۱۷ م) و (۳۲-۱۰۳۱ هـ/ ۲۳-۱۶۲۲ م)، سلطان عثمان خان دوم (۳۱-۱۰۲۷ هـ/ ۲۲-۱۶۱۸ م) و سلطان مرادخان چهارم (۴۹-۱۰۳۲ هـ/ ۴۰-۱۶۲۳ م)، سه بار بر مسند شیخ الإسلامی تکیه زد و پیش از او نیز پدرش (زکریا افندی) مقام مشیخت اسلامی دربار

عالی باب را عهده‌دار بوده است. دیوان اشعار ترکی وی در سال ۱۳۳۴ هـ. ۱۶-۱۹۱۵ م از سوی مطبعه آثار مفیده در استانبول به چاپ رسیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ کاتب: علی چلبی محمد، رضائی □ تاریخ کتابت: [سده ۱۲ هـ. / ۱۸ م] □ عنوانها و نشانیها: مشکی □ نوع کاغذ: شرقی صورتی روشن □ تعداد برگ: ۶۷ □ تعداد سطر: ۱۹ □ اندازه متن: ۱۸×۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۴×۱۲ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] قهوه‌ای؛ عطف: تیماج قهوه‌ای تیره.

ویژگیهای نسخه: دارای یک سرلوح زیبا سبک تلفیقی ایرانی و ترکی، محرابی، زمینه طلا و لاجورد با گل و برگ الوان و نگاره‌های اسلیمی همراه جداول طلا، لاجورد و قرمز است. برگها مجدول به طلا و خطوط نازک مشکی است. در فواصل ابیات و غزلها اشکال حیوانات و سر انسانها نقاشی شده است. آثار مختصری از ربوبیت و چربی در برخی برگها مشاهده می‌شود. روی برگ‌های آغازین ابیاتی از «سزایی» و همچنین مهرهای دایره «عبدالحسین...» و بیضی «موسی»، «محمد امین»، «یارب طور عرفان اوله دل موسی کلیم»، «هو الفیاض الوهاب»، «... مصطفی» و مهرهای دیگر ناخوانا به انضمام تملک‌های «موسی حسنی شهیر بکلیم»، «حافظ محمد امین مرادی نقشبندی»، «محمد احسان‌الله... زاده»، «مصطفی...»، «السید حسن...» و چند تملک دیگر نیمه‌محو شده، دیده می‌شود. طبق یادداشت برگ آغاز گویا صحافی نخستین عمل «صحاف محمد» بوده است. نام کاتب در آغاز آمده است. اشعاری چند از شاعر این اثر در برخی حواشی برگها نگاشته شده است. در آغاز و انجام مهر بیضی آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی دیده می‌شود. در انجام ابیاتی در مناجات و ... و مطلبی در اعراب و نحو از «فضل‌الله افندی» و ابیاتی دیگر به ترکی همراه مهر بیضی «عبدالحسین...» به چشم می‌خورد.

«عثمانلی مؤلفلری، ج ۲، صص ۴۹۹-۴۹۸؛ فهرس المخطوطات التركیة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۲، صص ۱۱۶-۱۱۵؛ فهرس المطبوعات التركیة العثمانیة فی دارالکتب القومیة بالقاهرة، ج ۲، ص ۱۰۹؛ قاموس الأعلام، ج ۶، ص ۴۷۹۳؛ هدیة العارفین، ج ۲، ص ۵۳۲؛ Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, PP.194; Catalogue

of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University., Vol.1, PP.312-314; Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II, S.146-147; Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, C.II, S.296-306.

«شماره ۶۲۵۶»

۹۰ رساله استاد سلمانی Risāley-i 'Aūstād Salmānī

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: سنن و آداب / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله رب العالمین... اما بعد اگر سؤال اولونسه اولگوج ندن خلق اولدی، جواب اولدر که آدم پیغمبرنک قندلندن خلق اولدی دنیای احاطه ایلمشدر». انجام: «... یا سلمان حضرتنک حدیثی یلان ایمش که من نه کماله ونه زواله یتشدم اولدمده سلمان پک اول جهودنک بوغازی...» افتاده.

گزارش متن: رساله‌ای کوتاه در کیفیت و آداب سر تراشی (حلق رأس) که به صورت سؤال و جواب با عنوانهای «اگر سؤال اولونسه - جواب بودر» نگارش یافته است. گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق ترکی □ کاتب: [یوسف بن ملا کریم] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۱۶۶ هـ. / ۵۳ - ۱۷۵۲ م] □ محل کتابت: [روستای اخی صوفیلوی پادار (ترکیه)] □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۲ (۵۷a - ۵۸b) □ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه متن: ۱۱×۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵×۱۰ سانتیمتر □ نوع جلد: میشن قهوه‌ای روشن، مجدول، ضربی.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح شده و حاشیه نویسی مختصری دارد. در انجام رساله افزودگی هائی در انواع استخارات و .. دارد؛ نام کاتب، تاریخ و محل کتابت به قرینه برگ «۳۶» نگارش یافت.

«شماره ۱۱۹۸۸ مجموعه»

۹۱ رسالة الحی فی إیسالة الکي Risālet el-Hay-y fī 'Isālet
= إجمال الکي el-Key-y = 'İcmāl el-Key-y

مؤلف: سعدالدین سلیمان بن عبدالرحمن بن محمد، رومی مشهور به «مستقیم‌زاده»
(متوفای سال ۱۲۰۲ هـ. / ۸۸-۱۷۸۷ م).

موضوع: فقه حنفی / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «شیخ حسن شرنبلالی و شیخ عبدالغنی ابن النابلسی قدس الله أسرارهمانک
باقی خصوصنده مفصلاً جمع ایلدکلری رساله لری بو وجهله مرآت اجمالده رونمای
خلاصه اولمشدر...»

انجام: «یأسله قطع امید ورطه سندن تخلیص و تسلیه و سنتک درجه‌سی واجبدن
دون اولدیغی فعلاً افاده ايله مقلدلری ابتلائی نفرندن تخلیه در کاردرد دیدیلر؛ «ربنا لا تزغ
قلوبنا بعد اذ هدیتنا»... «هیي لنا من أمرنا رشداً».

گزارش متن: رساله‌ای کوتاه در مسائل فقهی بر اساس فقه حنفی است که ابتدا در
سال ۱۱۷۷ هـ. / ۶۴-۱۷۶۳ م (بر اساس ماده إجمال الکي) از سوی خود مؤلف با استفاده از
کتب شیخ حسن شرنبلالی و شیخ عبدالغنی نابلسی به عربی نگاشته شد و سپس به توسط
خود وی در سال ۱۱۹۴ هـ. / ۱۷۸۰ م همراه تلخیص آن به ترکی برگردانده شد. این رساله
به صورت «فائده-فائده» نگارش یافته است. در برخی مصادر از این رساله با عنوان:
رسالة الحی فی بیان الکي نیز یاد شده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق تحریری □ کاتب: مؤلف □ تاریخ کتابت (ترجمه
و تلخیص): سال ۱۱۹۴ هـ. / ۱۷۸۰ م □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ:
۳ (۷۲b - ۷۴a) □ تعداد سطر: ۲۴ □ اندازه متن: ۱۶ × ۷ پ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱ × ۱۳ سانتیمتر
□ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی ابری؛ عطف و مغزی: تیماج قهوه‌ای، بالبه برگردان.

ویژگیهای نسخه: این رساله نسخه اصل به خط مؤلف است و از این حیث حائز اهمیت
فراوان می‌باشد، البته در نسخه دارالکتب قاهره نیز چنین ادعایی مطرح شده است؛ در برخی
سطور متن قلم خوردگی‌هایی مشاهده می‌شود. نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است.

عثمانلی مؤلفلری، ج ۱، صص ۱۶۹-۱۶۸؛ فهرس المخطوطات التريكية العثمانية في
دارالکتب المصرية بالقاهرة، ج ۲، ص ۱۵۴؛ هدية العارفين، ج ۱، صص ۴۰۶-۴۰۵؛

Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II, S.315.

«شماره ۱۲۱۰۳ مجموعه»

۹۲ الرسالة المحمدية er-Risālet el-Mūham-medi-y-e

ناظم: محمد بن صالح^(۱)، گلیپولی رومی معروف به «ابن الکاتب»، «یازیچی زاده»
و «یازیچی اوغلی» (متوفای سال ۸۵۵ هـ. / ۱۴۵۱ م).

موضوع: معارف و سیره منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «اله واحد ربّ تعالی هو الله البديع الحقّ الأعلى
تعالی ذاته لمّا تجلّی من الغیب إلى العین فجلّی».

انجام: «کتاب ابرشد چونکم انتهایه حق حمدیله مدح بی‌نهایه
حبیبینه صلاتیله تحیات دخی آینه کم خیر البریات».

گزارش متن: منظومه ایست در معارف اسلامی که در (۹۱۱۹) بیت نگارش یافته
و ناظم در آن با بهره‌جستن از آیات، روایات و احادیث نبوی ﷺ کتاب: مغارب الزمان
لغروب الأشياء فی العین و العیان، اثر: خودش را ترجمه و به نظم کشیده است. این کتاب در
مدح حضرت محمد مصطفی ﷺ، سیره، معجزات و غزوات آن حضرت، حالات

۱. در فهرست نسخه‌های خطی موزه آنتالیا در ترکیه: «صلاح الدین» ثبت شده است.

اصحاب، علائم قیامت، خروج دجال و ... می‌باشد که در سال ۸۵۳ هـ. / ۵۰-۱۴۴۹ م سروده شده است. شایان ذکر است که خود کتاب مغارب الزمان دارای پنج «مغرب» به شرح ذیل می‌باشد: ۱. در ترتیب [خلقت] موجودات، ۲. در وحی خداوند متعال به انبیاء علیهم السلام، ۳. در گفتگوهای خداوند با ملائکه، ۴. در گفته‌های خدا در روز قیامت، ۵. در اینکه گفته‌های خداوند بهترین گفته‌هاست. این ابیات با نام سلطان مراد خان دوم (۵۵-۸۲۴ هـ. / ۵۱-۱۴۲۱ م) به پایان رسیده است. این منظومه در هدیه العارفین با عنوان: محمدیة فی سیرة الأحمديّة ثبت گردیده است. این منظومه برای نخستین بار با نام الرسالة المحمدیة فی الکملات الأحمديّة از سوی سرعسکری طبعخانه‌سی استانبول در سال ۱۲۵۸ هـ. / ۱۸۴۲ م به چاپ رسیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ کاتب: درویش محمد بن حیدر، از فقرای شیخ ابراهیم مشهور به «گلشنی خلوتی روشنی» □ تاریخ کتابت: پنجشنبه، ماه ربیع الآخر سال ۱۰۳۴ هـ. / ژانویه ۱۶۲۵ م □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۷۱ □ تعداد سطر: ۲۱ □ اندازه متن: ۲۲ × ۱۲ پ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۳۰ × ۲۱ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج زیتونی، مجدول، با ترنج گل و بوته قرمز.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح شده است؛ روی آغازین برگ نسخه تملک «محمد...» مشاهده می‌گردد. برگها مجدول به شنکرف است.

عثمانلی مؤلفری، ج ۱، صص ۱۹۶-۱۹۴؛ فهرس المخطوطات التترکیة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۲، صص ۲۷۴-۲۷۰؛ فهرس المطبوعات التترکیة العثمانیة فی دارالکتب القومیة بالقاهرة، ج ۲، صص ۱۴۲-۱۴۱؛ کشف الظنون، ج ۲، صص ۱۶۱۸ و ۱۷۴۶؛ هدیه العارفین، ج ۲، ص ۱۹۸؛

Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, P.168-169; Elenco del Manoscritti Turichi Della Biblioteca Vaticana, P.64-65; Tercüman Gazetesi

Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S. 144-145; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II, S.95-96; Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu, C.II (07-Antalya), S.429-430;

«شماره ۱۳۵۷»

۹۳ نسخه دیگر (۲) Ayni Eser (2)

آغاز: «اله واحد ربّ تعالی هو الله البديع الحقّ الأعلى
تعالی ذاته لَمّا تجلّی من الغیب إلى العین فجلّی».
انجام: ...»

کرم سبحانی ایدم الله کرم سلطانی ایدم الله
سکا و علمکه یوق حدّ و پایان بکا و سوزمه وار عدّ و پایان...^(۱)
گزارش نسخه: نوع خط: نسخ ترکی □ کاتب: عمر بن مصطفی □ تاریخ کتابت: اوائل ماه جمادی الأولى سال ۱۲۳۹ هـ. / اوائل ژانویه ۱۸۲۴ م □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۲۷۳ □ تعداد سطر: ۱۷ □ اندازه متن: ۱۹ × ۱۳ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۸ × ۲۱ پ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای، با ترنج گل و بوته.
ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است. برخی برگها رطوبت دیده و برگهای پایانی فرسوده شده و برخی مطالب از جمله انجام نسخه نیز افتاده و قابل خواندن نیست. البته برگها بعداً از سوی کارشناسان بخش آسیب‌شناسی این کتابخانه مرمت گردیده است. برگها مجدول به شنکرف و عناوین به رنگ شنکرف و درشت‌تر از متن نگارش یافته است. نسخه دارای یک سرلوح ساده بوده و دو برگ آغازین مجدول به طلا و خطوط مشکی است. فهرست مطالب در یک برگ به صورت ناتمام آمده است.

«شماره ۵۲۸۵»

۹۴ الرسالة المنتخبة
من الفتاوى الفقهية

94 er-Risālet el-Müntahaba men
el-Fetāvā el-Fikhy-ya

مؤلف: ابراهیم بن حسین، یکپازاری گوزلحصاری «مفتی آیدین» (متوفای بعد از

سال ۱۳۰۶ هـ. / ۸۹-۱۸۸۸ م).

موضوع: فقه حنفی / زبان: ترکی عثمانی، عربی.

آغاز: «حمداً لمن أبرز العالم على حسن ترتيب ونظام وأجمع شتيت الفضائل لأكمل عباده... مسلم اولان زیده نه ملتدن سن دیو سئوال اولند قده ملت محمد صلی الله علیه وسلمه نم دیمکی گرکدر، یوخسه ملت ابراهیمدنم دیمکی گرکدر... زیدک باشنده نرله علتی اولوب...».

انجام: «... فإن أراد كل واحد منهما أن يمسه التي جامعها يتزوجها بعد ما طلعتها زوجها و عليه للتي تزوجها مهران، مهر بالدخول غلطاً و مهر بالعقد و للتي لم تجماع نصف مهرها بالطلاق قبل الدخول؛ قاضیخان؛ قد تم الرسالة».

گزارش متن: منتخب فتاوی فقهی مندرج در کتب فتوایی مشهور نزد حنفی‌ها همچون: فتاوی البرازیة، فتاوی التاتارخانیة، فتاوی الآقروية، فتاوی الهندية و... است که مؤلف به جهت سهولت دسترسی مراجعه کنندگان در این مجموعه گرد آورده است و ضمناً در ذیل هر مسأله نیز مأخذ آن را بیان کرده است. در حواشی کتاب مسائلی مرتبط با متن، لیکن مستقل به صورت «سؤال و جواب» به ترکی همراه با ذکر منبع نگاشته شده است که نسبت به حجم کتاب قابل توجه می‌باشد. در آغاز از این کتاب تحت عنوان مجموعه من الفتاوی نیز یاد شده است.

گزارش نسخه: نوع خط: رقهه □ کاتب: محمد امین بن احمد □ تاریخ کتابت: سال ۱۳۰۶ هـ. / ۸۹-۱۸۸۸ م □ عنوانها و نشانیها: قرمز و مشکی □ نوع کاغذ: فرنگی □ نخودی □ تعداد

برگ: ۲۵۰ (۶a - ۲۵۵b) □ تعداد سطر: میانگین «۲۱» □ اندازه متن: میانگین ۱۹×۱۱ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۴ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] قهوه‌ای تیره؛ عطف: تیماج قهوه‌ای تیره.

ویژگیهای نسخه: در آغاز یک برگ افزودگی‌هایی در فوائد طبی، فقهی و...؛ ۴ برگ فهرست کتاب و نیز دستخط آیت الله العظمی مرعشی نجفی رحمته الله در سال ۱۳۴۵ هـ. / ۲۷-۱۹۲۶ م با عبارت: «شهاب‌الدین الحسینی المرعشی التجفی ۱۳۴۵» آمده است. بخشی از برگها نانوشته و گویا در نظر داشته‌اند بعداً آن را تکمیل نمایند. حاشیه نویسی با عناوین «حزّر أستاذي» و... دارد؛ برگها مجدول به رنگ قرمز می‌باشد. در انجام آمده «مستوولیت امر فتوی [و صحت و سقم آن] بر عهده من است ۱۳۱۱ هـ.» که گویا از مؤلف باشد.

«شماره ۱۱۶۳۱ مجموعه»

۹۵ رشف الحقیقه فی کشف
العقیقه

95 Reşf el-Hakika fi Keşf
el-'Akika

مؤلف: سعدالدین سلیمان بن عبدالرحمن بن محمد، رومی مشهور به «مستقیم‌زاده» (متوفای سال ۱۲۰۲ هـ. / ۸۸-۱۷۸۷ م).

موضوع: سنن و آداب / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «عقیقه لغتده آنا قرنندن طوغان ذیروح ایله معاً خارج اولان تویدر، شعر مولود معناسنه در و آغاجک کوکندن شاخلر چیقماق معناسنه اولان إعقاق لفظندن...».

انجام: «... حضرت فاطمة زهرا رضی الله عنها جنبانه خطاباً صادر اولان امر نبوی ایله تابندر دیو شرح شرعه و غیره محللرده مصرّحدر».

گزارش متن: رساله کوتاهی در عقیقه و آداب قربانی هنگام تولد کودک و احکام آن که بر اساس فقه حنفی در سال ۱۱۹۱ هـ. / ۱۷۷۷ م تألیف گردیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق تحریری □ کاتب: مؤلف □ تاریخ کتابت (تألیف): سال ۱۱۹۱ هـ / ۱۷۷۷ م □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۳ (۷۴b - ۷۶a) □ تعداد سطر: میانگین «۲۲» □ اندازه متن: ۱۶ × ۷/۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱ × ۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی ابری؛ عطف و مغزی: تیماج قهوه‌ای، بالبه برگردان. ویژگیهای نسخه: این رساله نسخه اصل به خط مؤلف می‌باشد که از این حیث حائز اهمیت فراوان است، البته در فهرست دارالکتب قاهره نیز چنین ادعایی شده است؛ این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده و حاشیه نویسی با نشان «منه» به نقل از مؤلف دارد.

← عثمانلی مؤلفی، ج ۱، صص ۱۶۹ - ۱۶۸؛ فهرس المخطوطات الترتیبیة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۲، ص ۲۸۹؛ هدیه العارفین، ج ۱، صص ۴۰۶ - ۴۰۵؛

Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II, S.315.

«شماره ۱۲۱۰۳ مجموعه»

۹۶ رضاع

96 Rīzā'

مؤلف: اسماعیل بن ابراهیم افندی.^(۱)

موضوع: فقه حنفی / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة... وبعد فإنه قال النبی ﷺ... یحرم من الرضاع

ما یحرم...».

انجام: «... خاله‌سی حامله‌نک رضای قزی شاگوی تزویج ایللیه حلالدر».

گزارش متن: رساله‌ای در احکام رضاع است که مشتمل بر (۱۱۴) مسأله فقهی بر اساس فقه حنفی می‌باشد؛ این رساله از کتب مشهور فقهی مانند الوقایه و برخی شرحهای

۱. احتمال دارد که مؤلف «اسماعیل بن ابراهیم بن اسفندیار رومی» متوفای سال ۸۶۲ هـ / ۱۴۵۷-۵۸ م بوده باشد که در هدیه العارفین (۲۱۶/۱) مذکور است.

آن و... گردآوری شده و به ترکی برگردانده شده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق متمایل به رقع □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ هـ / ۱۹۰۱ م] □ عنوانها و نشانیها: مشکی □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۸ (۲۷a - ۳۴b) □ تعداد سطر: در هامش نگاشته شده □ اندازه متن: در هامش نگاشته شده □ اندازه جلد: ۲۱ × ۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: مشمعی [گالینگور] مشکی.

ویژگیهای نسخه: این نسخه در هامش کتاب الرضاع که به زبان عربی است - در فهرست کتب عربی کتابخانه معرفی گردیده - نگارش یافته است؛ در برخی اوراق اندکی آثار ترمیم و وصالی مشاهده می‌گردد. بعد از پایان مطالب رساله، چهار حدیث در قلة طعام و انام و کلام و انتقام، آمده است.

«شماره ۲۰۱۴ مجموعه»

۹۷ رمل

97 Reml

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: علوم غریبه / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: افتاده «... وصاری شین وینی اوزون باشی یویک سقلی بیوک واو علریلر باشی اوله».

انجام: «... استمیه یا یرکه ینر مقدسی خراب وایجی اعزر اوله یا پریلریلی ایرمش اوله والسلام».

گزارش متن: رساله‌ای است در علوم غریبه و موضوع رمل که در چندین باب و برخی از بابها به صورت سؤال و جواب نگارش یافته است؛ متأسفانه به علت افتادگی مقدمه و بابهای آغازین رساله، مؤلف و نام اصلی آن ناشناخته ماند.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق متمایل به نسخ □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ هـ / ۱۹۰۱ م]

□ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنکی □ تعداد برگ: ۲۵ (۳۱a - ۶a) □ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه متن: ۱۷×۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: در آغاز ۵ برگ فوایدی در رمل و طب و همچنین مطلبی در خواص هدهد و ... دیده می‌شود. در برخی برگها آثار رطوبت و وصالی و ترمیم مشاهده می‌گردد. روی برگ سوم نام «سلیمان بیک» آمده است.

«شماره ۳۳۸۳ مجموعه»

۹۸ رمل

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: علوم غریبه / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «بسم الله الرحمن الرحيم، إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ۖ لِحَيِّانٍ أَوَّلًا دَلِيلُ مَزَاجِك قَوْتَنَه وَ طَبِيعَتِكَ اِعْتَدَالْنَه وَ رَاجِيتَنَه وَ آسَاشِ يَتَشْمَكَلِكْگَه وَ اِخْتِيارِيلَه...».

انجام: «... مقصود یادگار در که بعض یارانلره تعلیم تفهیم حاصل اولوب بو داعیه خیر دعا ایده لر، امید در که قبولده واقع اوله، اِنْ شاء الله تعالی؛ لا یعلم الغیب اِلَّا الله».

گزارش متن: رساله حاضر شرح اشکال شانزده گانه رمل است. در پایان مطلبی در بیان استخراج ضمائر استادان اهل مغرب و همچنین فصلی در بیان انقلابات نگاشته شده است؛ نگارنده این رساله گوید: «در بحث انقلاب قصد بر این نبود رساله مستقلى شود، بلکه صرفاً به عنوان یادگار و اجابت بعضی دوستان نگارش یافت». عناوین کتاب که هر کدام به شانزده بخش (شکل) تقسیم گردیده، عبارتند از: لحيان، قبض داخل، قبض خارج، جماعت، فرج، عقله، کلیس، حمرة، بیاض، نصره الخارج، نصره الداخل، غبه

خارج، نقی، عطبه داخل، اجتماع و طریق.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [اوائل سده ۱۴ هـ / ۲۰ م] □ عنوانها و نشانیها: قرمز و بنفش □ نوع کاغذ: فرنکی □ تعداد برگ: ۶۵ (۶۵a - ۱b) □ تعداد سطر: ۱۲ □ اندازه متن: ۱۳×۸ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۹×۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی، مجدول.

ویژگیهای نسخه: علائم رمل به خط بنفش بر فراز متن نگارش یافته است و اشکال رملی در برخی برگها دیده می‌شود و لبه‌های برگها به رنگ قرمز می‌باشد.

«شماره ۳۴۴۸ مجموعه»

۹۹ رمل

99 Reml

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: علوم غریبه / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله رب العالمين و صلى الله على سيدنا محمد و آله أجمعين؛ أما بعد بلغكم الله سكا ايرشار ايلسونكم بو مختصر علم شويلدر...».

انجام: «... سمت ايشلر و فرياد و خوف و قور قواوله و غاييه نحسدیر؛ لا یعلم الغیب اِلَّا الله؛ تمت».

گزارش متن: این رساله گویا ترجمه‌ای از: رساله رمل، اثر: «عبدالله بن محمد بن عثمان، زَنَاتِي» است که در ۱۲ فصل، چند باب و چند مسأله به صورت «سؤال و جواب» نگارش یافته است. در تطبیق با رساله رمل زَنَاتِي - که نسخه‌ای از آن به زبان فارسی در کتابخانه ملی ایران نگهداری می‌گردد - این دو نسخه ظاهراً از جهت عبارات، مغایرت دارند؛ البته احتیاج به تحقیق بیشتری دارد.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق متمایل به نسخ □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ هـ / ۱۹ م]

□ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۳۰ (۶۱a - ۹۰a) □ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه متن: ۹×۱۷ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: اثرات اندکی از رطوبت در برخی برگها مشاهده می‌گردد؛ جداولی در موضوع رمل دارد.

← فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه ملی ایران، ج ۶، ص ۲۶۲.

«شماره ۳۳۸۳ مجموعه»

۱۰۰ رمل = علم نقطه

100 Reml = 'İlm-i Nūḳteh

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: علوم غریبه / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «بلگل که علم نقطه اسرار رملدندر و الزام لوازمندندر و بوفتک اوستادلری آنی نا اهلان مخفی دوترلر...».

انجام: «شکل گلدیسه مرادی اوچکوتده حاصل اوله و زحمتسز وفائده لی اوله؛ العلم عندالله».

گزارش متن: رساله‌ای است در بیان اسرار علم رمل که قواعد آن علم همراه مثالها به صورت تفصیلی بیان گردیده است. برخی عناوین آن چنین است: بیان ضمیر، بیان طالب و مطلوب، مقصود شجره و ثمره، اشکال شهور، اشکال جهات اربعه، بیان طبایع اشکال، بیان منسوبات اعضایی اشکال، اشکال بیماریه، بیان اشکال مطلق، دلائل اشکال هر مقام، اشکال جهات طبایع، بیان احکام مثلث، استخراج ضمیر و حکم، احکام مدت و... گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [اوائل سده ۱۴هـ / ۲۰م] □ عنوانها و نشانیها: قرمز و بنفش □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۴۲ (۹۹b - ۱۴۰b) □ تعداد سطر: ۱۲

□ اندازه متن: ۸×۱۳ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۹×۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی، مجدول.

ویژگیهای نسخه: دارای اشکال رملی به رنگ بنفش و قرمز می‌باشد؛ برخی عناوین در حواشی به رنگ بنفش نوشته شده است و لبه برگها به رنگ قرمز می‌باشد.

«شماره ۳۴۴۸ مجموعه»

۱۰۱ رمل = قول بزده

101 Reml = Kul-i Bezdeh

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: علوم غریبه / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «بیر حق تعالی دن توفیق ایلدم که علم رملدن بزده طریق اوزرینه برنچه قاعده لر...».

انجام: «... دیمش لر بو علمک اوستاذلری؛ الله أعلم، لا یعلم الغیب إلا الله؛ تمت الكتاب».

گزارش متن: رساله‌ای در علم رمل است که در آن مؤلف از نظرات «زنّانی» نیز بهره جسته است. این رساله در ۱۶ فصل و باب نگارش یافته و در فراز برگ آغازین از این اثر با عنوان کتاب قول بزده یاد شده است؛ «قول» در ترکی به معنی «غلام» و «بزده» هم احتمالاً نام شخص و یا حتی مؤلف است و متأسفانه در منابع و فهرس موجود نامی از این رساله یا مؤلف آن یافت نگردید.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق متمایل به نسخ □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳هـ / ۱۹م] □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۳۵ (۱۲۱b - ۱۵۶a) □ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه متن: ۹×۱۷ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: عناوین ابواب در حواشی نگاشته شده است؛ پس از انجام رساله، فوایدی در چند برگ (۱۵۶ - ۱۶۴) در موضوع رمل، مطالب گوناگون و جداول مربوط به رمل و همچنین چند مطلب با عناوین: دعای رمل، احوال دفینه، باب محبت و ... آمده است. «شماره ۳۳۸۳ مجموعه»

۱۰۲ روضة الأبرار المبين لحقائق الأخبار 102 Ravzat el-Ebrār el-Mūbīn Li-ḥekā'ik el-'Aḥbār

مؤلف: شیخ الإسلام عبدالعزیز بن حسام الدین حسین، رومی مشهور به «قره چلبی زاده» (متوفای سال ۱۰۶۸ هـ. / ۱۶۵۷-۵۸ م.).

موضوع: تاریخ / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «نسیم عنبر شمیم حمد و سپاس و گلدسته نوبسته ثنا و شکر بی قیاس نامزد خدمت...».

انجام: «... دیوان ایدرکن بر حریف دیوانه الندن شربت شهادت نوش ایدوب احمد پاشا جالس مسند و کالت عظم اولدی».

گزارش متن: تاریخ نسبتاً مفصلی است که در احوال انبیاء علیهم السلام، حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله، و پیامبران ناشناخته، پادشاهان مشهور قبل از اسلام، خلفای اسلامی و پادشاهان دولت عثمانی، در دوره سلطنت سلطان ابراهیم خان عثمانی (۵۸ - ۱۰۴۹ هـ. / ۱۶۴۰ - ۱۶۴۸ م) تألیف گردیده است؛ این کتاب نخستین بار در سال ۱۲۴۸ هـ. / ۱۸۳۲ م از سوی مطبعة بولاق مصر به چاپ رسیده است. فصول کتاب به ترتیب ذیل می باشد:

فصل اول: در بیان قصص هادیان سبل انبیاء و رسل علیهم السلام؛ فصل دوم: در بیان سیر و اخبار حضرت سید الأبرار صلی الله علیه و آله؛ فصل سوم: در بیان احوال خلفاء و ملوک اسلامیة،

فصل چهارم: در بیان احوال سلاطین آل عثمان. نسخه حاضر تا وقایع سال ۹۸۶ هـ. / ۷۹ - ۱۵۷۸ م، عصر سلطان مرادخان سوم (۱۰۰۳ - ۹۸۲ هـ. / ۱۵۷۴ - ۹۵ م) را شامل است. گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق متمایل به رقعه □ تاریخ کتابت: [سده ۱۲ هـ. / ۱۸ م] □ عنوانها و نشانیها: در متن و حاشیه شنگرف و برخی از عناوین نانوشت □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۲۵ □ تعداد سطر: ۲۳ □ اندازه متن: ۱۸ ۱/۲ × ۸ ۱/۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۵ × ۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] قهوه‌ای؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: بیشترین حاشیه نویسی مربوط به شرح حال شخصیت‌هایی است که نام آنها در متن آمده است. روی برگ آغاز تملک «ابوبکر شفیق الحسینی»، «محمد صادق بن محمود» و «محمد عاقل کاشف زاده» همراه ۲ مهر بیضی «محمد عاقل ۱۰۶۴» آمده است. در برخی برگها آثار رطوبت و آفت دیدگی مشاهده می‌گردد. این نسخه در تطبیق با نسخه چاپی آن (۱۶۰) صفحه ناقص است.

تاریخ روضة الأبرار، مصر: مطبعة بولاق ۱۲۴۸ هـ.؛ عثمانلی مؤلفری، ج ۳، صص ۱۲۱ - ۱۲۰؛ فهرس المخطوطات الترتکبة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۲، ص ۲۹۶؛ فهرس المطبوعات الترتکبة العثمانیة فی دارالکتب القومیة بالقاهرة، ج ۲، ص ۳۳۳؛ قاموس الأعلام، ج ۴، ص ۳۰۷۸؛ کشف الظنون، ج ۱، ص ۹۲۲؛ هدیة العارفين، ج ۱، ص ۵۸۴؛

İstanbul Kültüphaneleri Tarih - Coğrafya Yazmaları Katalogları, S. 4-12; *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, C.I, S.180-182.

«شماره ۱۵۹۰»

۱۰۳ نسخه دیگر^(۱) (۲) 103 Ayni Eser (2)

آغاز: «نسیم عنبر شمیم حمد و سپاس و گلدسته نو بسته ثنا و شکر بی قیاس نامزد خدمت...».

۱. این نسخه تا وقایع سال ۱۰۱۶ هـ. / ۸ - ۱۶۰۷ م، عصر سلطان احمد اول (۲۶ - ۱۲ هـ. / ۱۷ - ۱۶۰۳ م) را شامل است.

انجام: «... دولت نواله رویمال ایدوب لمصلحه سال جلوسدن برو روم ایلی حصارنده».

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ تاریخ کتابت: [سده ۱۲ هـ / ۱۸ م] □ عنوانها، نشانها و اعداد: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۲۰۲ □ تعداد سطر: ۲۹ □ اندازه متن: $۱۰ \times ۲۰ \frac{۱}{۴}$ سانتیمتر □ اندازه جلد: $۱۶ \frac{۱}{۴} \times ۲۶ \frac{۱}{۴}$ سانتیمتر □ نوع جلد: دو رو؛ برون: تیماج قهوه‌ای، ضربی، مجدول، با ترنج و سرترنج زمینه گل و بوته؛ درون: پارچه‌ای سبز. ویژگیهای نسخه: نسبت به نسخه سابق کاملتر است، لیکن در تطبیق با نسخه چاپی (۱۰۰) صفحه ناقص است عناوین به صورت شنکرف و درشت‌تر از متن و در حواشی نگاشته شده است؛ اثرات ناچیز رطوبت در برخی برگها منجر به چسبندگی و ناخوانا شدن کلمات آن گردیده است؛ روی آغازین برگ نسخه تملک‌هایی از «محمد سعید کتخدا ولی افسندی» و «رمضان... کتابچی» مشاهده می‌شود.

«شماره ۳۱۵۹»

104 Ravzat el-İslām

۱۰۴ روضة الإسلام

ناظم: عابدین^(۱) (متوفای بعد از سال ۹۱۷ هـ / ۱۲-۱۵۱۱ م).

موضوع: اخلاق و فقه منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «بسم الله والحمد لله والصلوة والسلام علی رسول الله

چو بسم الله اولدی ابتداسی بنه حمد ایله اولسون انتهای».

انجام: «آنله حق رحمت ایده کم بونی اوقییالر

عابدینه رحمت الله علیه دییالر».

گزارش متن: ترجمه‌ای منظوم از کتاب: شرعة الإسلام، اثر: «رکن الاسلام محمد بن

۱. در عثمانلی مؤلفری «عابدی» ثبت شده است.

ابی بکر معروف به امام زاده حنفی» (متوفای سال ۵۷۳ هـ / ۷۸-۱۱۷۷ م) است که در ۵۰ باب در آداب، سنن و اخلاق اسلامی و آنچه که بر یک مسلمان لازم است در اخلاق اجتماعی و وظایف دینی (فقه) آنها، گرفته شده از احادیث مرویه از طریق اهل سنت و کتب آنها، نگارش یافته است. ناظم که علاوه بر ترجمه کتاب، آن را به نظم نیز درآورده است، از شخصیت‌های برجسته دوره سلطان بایزیدخان دوم (۹۱۸-۸۸۶ هـ / ۱۵۱۲-۱۴۸۱ م) است؛ وی کتاب را در «قسطنطنیه» به سنّ شصت سالگی در ماه رمضان سال ۹۱۵ هـ / دسامبر ۱۵۱۰ م با اشارت پیر روشن ضمیری شروع و در «دمیر حصار»، سال ۹۱۷ هـ / ۱۲-۱۵۱۱ م در (۹۵۰) بیت به پایان برده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ بسیار زیبا □ کاتب: محمد بن لطفی □ تاریخ کتابت: ماه جمادی الآخر سال ۹۶۳ هـ / آوریل ۱۵۵۶ م □ عنوانها و نشانها: شنکرف، درشت‌تر از متن □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۸۲ □ تعداد سطر: ۱۳ □ اندازه متن: $۱۱ \frac{۱}{۴} \times ۱۷ \frac{۱}{۴}$ سانتیمتر □ اندازه جلد: $۱۵ \frac{۱}{۴} \times ۲۴$ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی. ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح شده است؛ ابیات به خط بسیار زیبایی نگارش یافته است؛ آثار مختصر رطوبت، چربی و آفت دیدگی در برخی برگها مشاهده می‌گردد. روی آغازین برگ نسخه تملک «السید محمد الضیفی...» در سال ۱۱۹۴ هـ. و تملک دیگر محو شده در سال ۱۱۹۵ هـ. به انضمام افزودگی‌هایی در موضوعات گوناگون به چشم می‌خورد. سه برگ آغاز نسخه، اختصاص به فهرست ابواب پنجاه گانه کتاب دارد.

«عثمانلی مؤلفری، ج ۲، ص ۵۴؛ فهرس المخطوطات العربیة و الترتکبة و الفارسیة و البوسنیة فی مکتبة الغازی خسروک بسرایفو فی البوسنة و الهرسک، ج ۳، ص ۳۱۷؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۰۴۴».

«شماره ۱۵۶۴»

۱۰۵ روضة الحسين في خلاصة أخبار Ravzat el-Hüseyn fī hūlāsat 105

الخافقين = تاریخ نعیمآ Aḥbār el-Hāfikeyn = Tārīh-i Na'īmā

مؤلف: مصطفی بن محمد، حلبی رومی مشهور به «نعیمآ» و «واقعه نویس» (متوفای

سال ۱۱۲۸هـ/۱۶-۱۷۱۵م).

موضوع: تاریخ / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «لطایف حمد و سپاس و شرایف شکر بی قیاس مالک الملك و الملكوت صاحب العزّ و الجبروت تعالی شأنه و عزّ سلطانه حضر تلرینه اولسونکه حضرت علم و تقدیرنده مندمج اولان...».

انجام: «... من بعد روزگار مساعده اولماسغله کزیده توجّه ایتدیلر و سردار...»^(۱) سنه اثین و مائة و الف تاریخنده وفات ایلدی، حقّ سبحانه و تعالی مقامنی... افتاده.

گزارش متن: شرح وقایع امپراتوری عثمانی بین سالهای ۷۰ (۲)-۱۰۰۰هـ / ۱۶۶۰-۱۵۹۱م و برخی دیگر از حوادث عالم است، که بخش اصلی آن از سلطنت سلطان محمدخان سوم تا وقایع سلطنت محمدخان چهارم را در بر می‌گیرد. مؤلف در دیباچه کتاب خود مقدمه‌ای در آداب تاریخ نگاری و فایده تاریخ آورده و سپس در شش جلد آن را به اتمام رسانده است. این اثر در زمان سلطنت سلطان مصطفی خان ثانی^(۳) (۱۵-۱۱۰۶هـ/۱۷۰۳-۱۶۹۵م) و صدارت حسین پاشا (متوفای بعد از سال ۱۱۱۴هـ/۳-۱۷۰۲م) نگارش یافته و اخذ نام «حسین» نیز در اسم کتاب به جهت «حسین پاشا» می‌باشد. این کتاب، که به تاریخ نعیمآ نیز اشتهار دارد، برای نخستین بار در

۱. پیش از برگ انجام برگهائی نیز از نسخه افتاده است.

۲. در فهرست کتابخانه موزه طوب قایی سرای استانبول تا وقایع سال ۱۰۷۷هـ/۶۷-۱۶۶۶م ذکر شده است.

۳. در فهرست نسخه‌های خطی تاریخ و جغرافیا در کتابخانه‌های استانبول، «سلطان مصطفی اول» دانسته شده که قطعاً اشتباه است.

سال ۱۱۴۷هـ/۳۵-۱۷۳۴م از سوی مطبعة ابراهیم متفرقه استانبول در «۲» جلد و برای بار دوم در سال ۱۲۸۰هـ/۶۴-۱۸۶۳م از سوی مطبعة العامرة استانبول در «۶» جلد به چاپ رسیده است.

یادآوری می‌شود که «نعیمآ» اصالتاً اهل حلب است که بعدها به قسطنطنیه آمده و از سوی دربار عالی باب مأمور ثبت وقایع امپراتوری عثمانی و امین دفتر خاقانی گردید. اشعاری زیبا نیز از وی به یادگار مانده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [سده ۱۲هـ/۱۸م] □ عنوانها و نشانیها: قرمز □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۶۵۵ □ تعداد سطر: ۲۹ □ اندازه متن: ۱۰×۲۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۶×۲۹ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج بنفش فرنگی، مجدول به طلا، با برجستگی عطف «مصری».

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده و دارای یک سرلوح سبک ترکی با زمینه طلا و سبز باگل و بوته می‌باشد. برگها مجدول به طلا و خطوط مشککی است. مهر و امضای آیت الله العظمی مرعشی نجفی^{رحمته} در آغاز و انجام نسخه دیده می‌شود. برگ آغازین فرسوده شده است. در آغاز دستخط «اصغر زاده» - که گویا متملک بوده - با تاریخ ۱۰ رجب ۱۴۰۶هـ دیده می‌شود. برگ انجام گویا مستدرکاتی است که بعداً الصاق شده و به نظر می‌رسد ننویس باشد.

← إيضاح المکنون في الذیل علی کشف الظنون، ج ۱، ص ۵۹۴؛ عثمانلی مؤلفری، ج ۳، صص ۱۵۲ - ۱۵۱؛ فهرست نسخه‌های خطی ترکی انستیتو ملل آسیایی (لنین گراد)، ج ۱، صص ۱۷۸ - ۱۷۹؛ فهرس المخطوطات الترتکیة العثمانیة في دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۲، صص ۲۹۹ - ۲۹۸؛ فهرس المطبوعات الترتکیة العثمانیة في دارالکتب القومیة بالقاهرة، ج ۲، صص ۳۶۹ - ۳۶۷؛ قاموس الأعلام، ج ۶، صص ۴۵۹۴ - ۴۵۹۳؛ هدیه العارفین، ج ۲، ص ۴۴۴؛

İstanbul Kültüphaneleri Tarih - Coğrafya Yazmaları Katalogları, S. 200-206;

Topkapi Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S.259-262.

«شماره ۶۲۳۲»

۱۰۶ زبد آثار المواهب

106 Zübed 'Āsār el-Mevāhib

والأنوار

ve'l-Envār

مؤلف: احمد بن عبدالله، ناصح^(۱) بغدادی حنفی مشهور به «غراب زاده» (متوفای سال ۱۰۹۹ هـ. / ۸۸-۱۶۸۷ م).

موضوع: تفسیر / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «بأيّ قوّة أدرك ذات من تنزّه عن سمات الحدوث والزّوال وبأيّ حاسّة أترجمه عن صفات...».

انجام: «... سوره انلردن زیاده سوکلو و زیاده پسند اولنمش خدانک قتنده و آنلردن مراد معوذتین در والله أعلم بالصّواب».

گزارش متن: مؤلف که سابقاً تفسیر «جزء تبارک وعمّ» اثر: «شیخ یعقوب بن عثمان غزنوی معروف به چرخ» (متوفای ۸۵۰ هـ. / ۱۴۴۶ م) را به دستور وزیر اعظم عثمانی، ابراهیم پاشا (متوفای ۱۰۹۸ هـ. / ۱۶۸۶-۸۷ م) از فارسی به ترکی ترجمه نموده بود، مورد عنایت قرار گرفته و به درخواست همو مأمور نگارش این تفسیر گردید. تفسیر حاضر به جهت استفاده فراوان از: مواهب علیه، اثر: «مولی حسین بن علی، واعظ کاشفی» (متوفای ۹۰۶ هـ. / ۱۵۰۰ م)، و أنوار التنزیل، اثر: «ناصرالدین ابوسعید عبدالله بن عمر، بیضاوی شافعی» (متوفای ۶۸۵ هـ. / ۱۲۸۶ م) و سایر تفاسیر، ملخصی از نام آنها را در اسم کتاب لحاظ نموده است. عنوان کتاب به حساب ابجد با سال ۱۰۹۵ هـ. / ۸۴-۱۶۸۳ م مطابق بوده و در آن سال ترجمه آن به اتمام رسیده است. این تفسیر به صورت مزجی تفسیر و ترجمه گردیده است. کتاب حاضر برای نخستین بار در سال ۱۲۹۲ هـ. / ۱۸۷۵ م از سوی مطبعة رضا افندی استانبول به چاپ رسیده است.

۱. وی ناصح و واعظ معروف در «جامع شیخ عبدالقادر گیلانی» بغداد بوده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ کاتب: سلیمان بن محمد مشهور به «قره قاش زاده» امام جامع آغا □ تاریخ کتابت: اوائل ماه رجب سال ۱۱۸۸ هـ. / اوائل سپتامبر ۱۷۷۴ م □ عنوانها و نشانیها: شنگرف، عناوین در حاشیه به صورت درشت و مشکی □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۴۲۹ □ تعداد سطر: ۲۹ □ اندازه متن: ۲۱ × ۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۳۱ × ۱۹ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای فرسوده با ترنج ضربی.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است. برگها مجدول به شنگرف است؛ عنوان کتاب روی آغازین برگ نسخه تفسیر أنوار المواهب ثبت شده است.

إيضاح المکنون فی الذیل علی کشف الطّنون، ج ۱، ص ۶۰۸؛ عثمانلی مؤلفلری، ج ۱، صص ۲۴۰ - ۲۳۹؛ فهرس المخطوطات التّركیّة العثمانيّة فی دارالکتب المصريّة بالقاهرة، ج ۲، صص ۳۰۶ - ۳۰۴؛ فهرس المطبوعات التّركیّة العثمانيّة فی دارالکتب القوميّة بالقاهرة، ج ۱، ص ۵۹؛ هدیة العارفین، ج ۱، ص ۱۶۴؛

Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S.10.

«شماره ۱۳۱۷»

107 Zübdet et-Tedābir fī 'İlm

۱۰۷ زیدة التدابير في علم

el-Hecer ve'l 'İksir

الحجر والإكسير

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: کیمیا / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «طریق تدبیر اکسیر اعظم و حجر مکرم بودر که اون یکی شیء لازمه طالبلردن در اولاً مرشد کامل بولمق...».

انجام: «... اول دفعه اطوز عبد دیرسک بو علم عقد ایدر کرلمش عملدر مفتاح ایله

تشمیع اولنه».

گزارش متن: رساله‌ای در علم کیمیا است که مؤلف در آن از طرق تدبیر اکسیر و حجر و روشهای تخمیر و... بحث نموده است؛ این رساله در چندین باب و فصل با عناوین «صفة - صفة» تألیف گردیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: شکسته نستعلیق □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ هـ / ۱۹ م] □ عنوانها و نشانها: مشکی؛ برخی عناوین در حاشیه نوشته □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۴۸ (۷۸a - ۳۱b) □ تعداد سطر: ۱۱ □ اندازه متن: ۱۱ ۱/۴ × ۶ ۱/۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۷ ۱/۴ × ۱۱ سانتیمتر □ نوع جلد: مشمعی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح شده است.

«شماره ۱۶۶۲ مجموعه»

۱۰۸ زبدة النّصایح و عمدة التّواریخ^(۱) 108 Zübdet en-Neşāyih ve 'Ümdet et-Tevārīh

مؤلف: جعفر بن محمد، عیانی (متوفای بعد از سال ۱۰۲۳ هـ / ۱۶۱۵ م).

موضوع: اخلاق / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «عاقله لازمدر که دشمنند تملّقی زیاده گوردکچه سوء اعتقادی زیاده اوله...»
انجام: «ای دل صبور باش به آفات روزگار

نیکو شود به صبر سرانجام آدمی».

گزارش متن: کتابی در مواعظ و نصایح مشتمل بر گفتار بزرگان و حکما و پندهای گوناگون و همچنین ابیاتی از اشعار است؛ مؤلف هنگامی که مقیم صنعاء بوده (۱۰۳ هـ / ۹۵ - ۱۰۹۴ م) برای وزیر حسن پاشا والی آن شهر نگاشته است. رساله حاضر گویا بخشی از آن کتاب می‌باشد که در هامش نگاشته شده است؛ به علت نقصان مطالب

۱. در برخی منابع همچون: کشف الظنون و هدیه العارفین با عنوان: زبدة النّصایح لأرباب المصالح ثبت گردیده است.

این رساله در عنوان و مؤلف تردید وجود داشته و احتیاج به بررسی بیشتری دارد.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق زیبا □ تاریخ کتابت: [اواخر سده ۱۲ هـ / ۱۸ م] □ عنوانها و نشانها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۴ (۳۷b - ۴۰b) □ تعداد سطر: در هامش نگاشته شده □ اندازه متن: میانگین ۱۷ × ۳ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰ × ۱۳ ۱/۴ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای، ضربی، مجدول.

ویژگیهای نسخه: این رساله در هامش کتاب دوم این مجموعه نگاشته شده است؛ اطراف سطور مجدول به لاجورد می‌باشد.

عشمانلی مؤلف لری، ج ۳، صص ۴۲ - ۴۱؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۹۵۴؛ هدیه العارفین، ج ۱، ص ۲۵۴؛

Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S.498.

«شماره ۲۵۵۸ مجموعه»

۱۰۹ ساعت نامه = فالنامه 109 Sā'at-nāme = Fāl-nāme

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: علوم غریبه / زبان: فارسی، ترکی عثمانی.

آغاز: «آن حضرت فرمود که هر که از قرآن فال گشاید باید که بساعت مبارک و شرایطهای آن بجای آورد... آندن صنکره مصحف شریفی آچوب اولکی کاغذنک اول سطرینک اول حرفنه نظر ایلیه...».

انجام: «... اگر تکرار گلسه، غمدر، زنه‌ار ایشلمیه؛ اگر ی گلسه، خسته ایچون عمری تمام اولمقدر، غیری ایچون اولسه، ایودر؛ تمّت».

گزارش متن: رساله‌ای کوتاه در طرق و آداب فال‌گیری، استخاره از قرآن و همچنین ساعات نیک و بد ایام هفته است. این رساله به امام جعفر صادق علیه السلام نسبت داده شده است؛

صرف نظر از زبان نگارش رساله، اصولاً نسبت این نوع رسائل به امام معصوم علیه السلام - که فاقد هرگونه مستند است علمی می‌باشند - محلّ تأمل است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق ترکی □ کاتب: [یوسف بن ملاکریم] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۱۶۶ هـ. ۵۳٪ - ۱۷۵۲ م] □ محلّ کتابت: [روستای اخی صوفیلوی پادار (ترکیه)] □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۳ (۵۳a - ۵۵b) □ تعداد سطر: ۱۴ □ اندازه متن: ۶×۱۰ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵×۱۰ سانتیمتر □ نوع جلد: میشن قهوه‌ای روشن، مجدول، ضربی.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح شده است؛ نام کاتب، تاریخ و محلّ کتابت به قرینه برگ «۳۶» این مجموعه نگارش یافت. در انجام این رساله ابیاتی ترکی با مطلع ذیل به تعداد حروف الفبا آمده که در موضوع فال‌گیری می‌باشد:

«اگر گلسه الف فال‌نکده بیل گل بشارت‌در کونکل شاد ايله گل گل».

«شماره ۱۱۹۸۸ مجموعه»

۱۱. سفینه الفتاوی Sefinet el-Fetāvā

مؤلف: عبدالرحمن بن مصطفی، قره‌باغی حسنی حسینی «مفتی ارضوم» (متوفای بعد از سال ۱۲۱۶ هـ. ۲٪ - ۱۸۰۱ م).

موضوع: فقه حنفی / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله الذي خلق آدم وعلمه الأسماء وفضله على الملائكة بقوله «فقال انبؤني بأسماء...»».

انجام: «... و على الاثمة المجتهدين والسلف الصالحين رضوان الله عليهم وعلى الملائكة المقربين وعلينا معهم أجمعين برحمتك يا أرحم الراحمين».

گزارش متن: مجموعه پرسشها و پاسخهای فقهی (استفتاءات) است که طی چند

سال، مؤلف (مفتی ارزن الروم)^(۱) در این اثر گردآورده است؛ وی پس از جمع‌آوری پرسشها و پاسخها، که به ترکی است، مصادر آنها را نیز اضافه نموده و بر اساس ترتیب فقهی کتب مربوط در سال ۱۲۱۶ هـ. ۲٪ - ۱۸۰۱ م در ایام سلطنت سلطان سلیم خان سوم (۲۲ - ۱۲۰۳ هـ. ۱۸۰۷ - ۱۷۸۹ م) در ۲ جلد تنظیم کرده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ متمایل به رقه □ کاتب: عثمان بن عثمان بن مصطفی، ارضرومی □ تاریخ کتابت: سال ۱۲۵۲ هـ. ۳۷٪ - ۱۸۳۶ م □ محلّ کتابت: ارزن الزوم (یکی از شهرهای ترکیه) □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۵۱۸ □ تعداد سطر: ۳۱ □ اندازه متن: ۱۵ ۱/۴ × ۷ ۱/۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۴ ۱/۴ × ۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مشمعی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح شده است؛ نسخه دارای سه سرلوح مذهب با زمینه لاجورد، جداول الوان به سبک نامعروف و تزئین پایین برخی از برگها به گل و برگ الوان است؛ در برگهای آغازین، فهرست مطالب و یادداشتهایی مختلف در احکام اراضی و مزارعه آمده است. حاشیه‌نویسی اندکی با علائم «صبره» و «داماد» دارد. برگها مجدول به طلا و مشکی است.

«فهرس المخطوطات التركية العثمانية في دارالكتب المصرية بالقاهرة، ج ۲، صص ۳۳۲ - ۳۳۱. «شماره ۱۵۸۳»»

۱۱۱ سی پند فیروز Sī Pand-i Firuz

مؤلف: بالی افندی رومی مشهور به «ابن فیروز» (متوفای سال ۹۷۷ هـ. ۷۰٪ - ۱۵۶۹ م). موضوع: اخلاق / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله الذي جعل سلطاننا من سلاطين الأرض أعلى قدراً... و بعد بو رساله